

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
Επισκόπηση Νομολογίας (Μάιος – Ιούλιος 2024)

Επιμ.: Έρρικα Κ. Λόραμ

Άρθρο 3 – Απαγόρευση βασανιστηρίων

Υπόθεση Bayram και Astoiani κατά Ελλάδας (Προσφυγές Nos 31030/19 και 61775/19), απόφαση της 16ης Μαΐου 2024

συνθήκες κράτησης – εξευτελιστική μεταχείριση

Οι προσφεύγοντες καταγγέλλουν κακές συνθήκες κράτησης στις εγκαταστάσεις της αστυνομίας, όπου κρατούνταν. Επικαλούνται το άρθρο 3 της Σύμβασης, διαμαρτυρόμενοι για έλλειψη καθαρού αέρα, έλλειψη ή ανεπάρκεια ψυχαγωγικών ή εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, έλλειψη ή ανεπάρκεια σωματικής άσκησης στην ύπαιθρο, ανεπάρκεια κρεβατιών για ύπνο.

Η εναγόμενη Κυβέρνηση κάλεσε το Δικαστήριο να απορρίψει τις προσφυγές λόγω μη εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων, υποστηρίζοντας ότι οι προσφεύγοντες παρέλειψαν να ασκήσουν αγωγή αποζημίωσης κατά το άρθρο 105 του ΕισΝΑΚ και ότι στις αντιρρήσεις που υπέβαλαν δεν έκαναν καμία αναφορά στις συνθήκες κράτησής τους. Αναφορικά με την υπ' αριθμ. 61775/19 προσφυγή, η εναγόμενη Κυβέρνηση αναφέρει ότι, παρόλο που ο προσφεύγων υπέβαλε αντιρρήσεις, εντούτοις τις απέσυρε μετά και άρα η διαδικασία εγκαταλείφθηκε.

Το Δικαστήριο αναφορικά με το πρώτο σκέλος των καταγγελιών της εναγόμενης Κυβέρνησης παρέπεμψε στις αρχές που διατυπώνονται στη σχετική νομολογία του [Υπόθεση *De los Santos και de la Cruz κατά Ελλάδας* (Προσφυγές Nos 2134/12 και 2161/12), απόφαση της 26ης Ιουνίου 2014, Υπόθεση *AF κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 53709/11), απόφαση της 13ης Ιουνίου 2013]. Όσον αφορά στο δεύτερο σκέλος, το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες κατήγγειλαν τις συνθήκες κράτησής τους ενώπιον του διοικητικού δικαστηρίου. Περαιτέρω, ο προσφεύγων της υπ' αριθμ. 61775/19 προσφυγής υπέβαλε εκ νέου αντιρρήσεις, καταγγέλλοντας τις συνθήκες κράτησης.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι προσφυγές δεν ήταν προδήλως αβάσιμες και τις κήρυξε παραδεκτές.

Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι οι προσφεύγοντες κρατήθηκαν σε κακές συνθήκες και παρέπεμψε στις αρχές που έχει αναπτύξει σχετικά με τις κακές συνθήκες κράτησης στη νομολογία του [Υπόθεση *Muršić κατά Κροατίας* (Προσφυγή No 7334/13), απόφαση της 20ής Οκτωβρίου 2016 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, Υπόθεση *SZ κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 66702/13), απόφαση της 21ης Ιουνίου 2018, Υπόθεση *De los Santos and de la Cruz κατά Ελλάδας* (Προσφυγές Nos 2134/12 και 2161/12), απόφαση της 26ης Ιουνίου 2018, Υπόθεση *Ασλάνης κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 36401/10), απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2013], όπου διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 για ζητήματα παρόμοια με αυτά που αποτελούν αντικείμενο της παρούσης υπόθεσης. Πέραν των ειδικών ελλείψεων σχετικά με την κράτηση σε κάθε μια από τις ανωτέρω υποθέσεις, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 λόγω της φύσης των ίδιων των αστυνομικών τμημάτων, τα οποία αποτελούν χώρους που προορίζονται για την προσωρινή κράτηση ατόμων. Για τον λόγο αυτό, οι περίοδοι προσωρινής κράτησης στα αστυνομικά τμήματα, διάρκειας από έναν έως τρεις μήνες, θεωρήθηκαν αντίθετες προς το άρθρο 3 της Σύμβασης.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι προσφεύγοντες κρατήθηκαν περισσότερο από έναν μήνα, σε χώρους που από τη φύση τους είναι ακατάλληλοι για παρατεταμένη κράτηση.

Εξετάζοντας όλα τα στοιχεία που υποβλήθηκαν ενώπιόν του, το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε κάποιο στοιχείο ή επιχείρημα που θα το οδηγούσε σε διαφορετικό συμπέρασμα όσον αφορά το βάσιμο της εν λόγω προσφυγής. Λαμβάνοντας υπόψη τη νομολογία του επί του θέματος, έκρινε ως κακές τις συνθήκες κράτησης των προσφευγόντων στην παρούσα υπόθεση.

Παραβίαση άρθρου 3.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε σε καθένα από τους προσφεύγοντες το ποσό των 1.400 ευρώ για ικανοποίηση της ηθικής βλάβης που υπέστησαν.

Υπόθεση W.S. κατά Ελλάδας (Προσφυγή Νο 65275/19), απόφαση της 23ης Μαΐου 2024

ασυνόδευτο ανήλικο – αίτηση ασύλου – εξευτελιστικές συνθήκες διαβίωσης

Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι έφτασε στην Ελλάδα τον Οκτώβριο του 2019. Από τα έγγραφα που προσκόμισε προκύπτει ότι, στις 15 Οκτωβρίου 2019, η ΜΚΟ «Forge for Humanity» ενημέρωσε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου τις αρμόδιες ελληνικές αρχές ότι ο προσφεύγων ήταν ασυνόδευτος ανήλικος, που επιθυμούσε να υποβάλει αίτημα ασύλου. Στις 17 Δεκεμβρίου 2019, ο προσφεύγων υπέβαλε αίτημα διεθνούς προστασίας στο Περιφερειακό Γραφείο Ασύλου Πειραιά και την ίδια ημέρα η Εθνική Υπηρεσία Κοινωνικής Αλληλεγγύης ενημερώθηκε προκειμένου να του εξασφαλίσει κατάλυμα. Σύμφωνα με τα στοιχεία της δικογραφίας, η οργάνωση «Equal Rights Beyond Borders» έστειλε την ίδια ημέρα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου επιστολή στο Περιφερειακό Γραφείο Ασύλου Πειραιά, ζητώντας την εξασφάλιση καταλύματος για τον προσφεύγοντα (σημειώνοντας ότι ήταν άστεγος) καθώς και τον διορισμό νόμιμου κηδεμόνα. Ενημέρωσαν επίσης ότι ο προσφεύγων αιτήθηκε την οικογενειακή επανένωση με τον θείο του στο Ηνωμένο Βασίλειο. Στις 19 Δεκεμβρίου 2019, το αίτημα οικογενειακής επανένωσης διαβιβάστηκε στη Μονάδα «Δουβλίνο» της Υπηρεσίας Ασύλου.

Το Δικαστήριο, αφού επιλήφθηκε της υπόθεσης, αποφάσισε, στις 30 Δεκεμβρίου 2019, βάσει του άρθρου 39 του Κανονισμού του, να υποδείξει στις ελληνικές αρχές να μεταφέρουν τον προσφεύγοντα σε κατάλυμα που να προσφέρει, λαμβάνοντας υπόψη το ειδικό καθεστώς του, συνθήκες υποδοχής συμβατές με το άρθρο 3 της Σύμβασης.

Στις 31 Δεκεμβρίου 2019, ο Εισαγγελέας Ανηλίκων επικοινωνήσε με τη νόμιμη εκπρόσωπο του προσφεύγοντα για να τον ενημερώσει ότι έπρεπε να παρουσιαστεί στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα της περιοχής του. Στις 5 Ιανουαρίου 2020, ο προσφεύγων παρουσιάστηκε στο αστυνομικό τμήμα Ομόνοιας πριν μεταφερθεί στο τμήμα Κολωνού, όπου κρατήθηκε μέχρι τις 22 Ιανουαρίου 2020. Κατά τη διάρκεια της κράτησής του, διαγνώστηκε με ψώρα και του χορηγήθηκαν φάρμακα.

Στις 17 Ιανουαρίου 2020, ο προσφεύγων, κατά τη διάρκεια της κράτησής του, υπέβαλε στο Δικαστήριο νέο προσωρινό αίτημα βάσει του άρθρου 39 του Κανονισμού του, επισημαίνοντας ότι είχε επιχειρήσει να αυτοκτονήσει κατά τη διάρκεια της κράτησής του. Την ίδια ημέρα, το Δικαστήριο αποφάσισε να υποδείξει στην εναγόμενη Ελληνική Κυβέρνηση να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσει στον προσφεύγοντα κατάλληλη ιατρική και ψυχιατρική φροντίδα και να μεριμνήσει να φιλοξενηθεί σε κατάλληλο για την υγεία του περιβάλλον.

Από τα έγγραφα που προσκόμισε η εναγόμενη Κυβέρνηση προκύπτει ότι, στις 20 Ιανουαρίου 2020, ο Εισαγγελέας Ανηλίκων εξέτασε τη δυνατότητα μεταφοράς του προσφεύγοντα σε νοσοκομείο. Ωστόσο, το αίτημα για τη μεταφορά απορρίφθηκε λόγω της μεταδοτικής ψώρας από την οποία έπασχε ο προσφεύγων. Την ίδια ημέρα, οι αρχές ενημέρωσαν τη δικηγόρο του προσφεύγοντα για τη διαθεσιμότητα ενός χώρου προσωρινής διαμονής. Όμως τελικά συμφωνήθηκε ότι δεν θα μεταφερόταν εκεί, αλλά απευθείας σε δομή φιλοξενίας.

Στις 23 Ιανουαρίου 2020, μεταφέρθηκε στη δομή φιλοξενίας «ΙΝΟΗ». Στις 3 Μαρτίου 2020, η Μονάδα «Δουβλίνο» της Υπηρεσίας Ασύλου διαβίβασε το αίτημα οικογενειακής επανένωσης του προσφεύγοντος με τον θείο του μαζί με όλα τα απαραίτητα έγγραφα στο Ηνωμένο Βασίλειο, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Δουβλίνου. Κατά τον χρόνο υποβολής των παρατηρήσεων της εναγόμενης Κυβέρνησης, οι ελληνικές αρχές είχαν προβλέψει και τις δύο πιθανές περιπτώσεις της απάντησης των αρμόδιων αρχών του Ηνωμένου Βασιλείου, είτε ευνοϊκής είτε δυσμενούς, ώστε να προχωρήσουν ανάλογα με την εξέταση του αιτήματος διεθνούς προστασίας του προσφεύγοντα.

Ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι, από τον Οκτώβριο του 2019 έως τις 23 Ιανουαρίου 2020, ημερομηνία κατά την οποία μεταφέρθηκε στη δομή φιλοξενίας «ΙΝΟΙ», υποβλήθηκε σε απελπιστικές, ιδιαίτερα αγχωτικές και ακατάλληλες για την προσωπική του κατάσταση συνθήκες. Υποστηρίζει ακόμη ότι από την άφιξή του στην Ελλάδα έως τις 5 Ιανουαρίου 2020, ημερομηνία που κρατήθηκε στο αστυνομικό τμήμα, δεν είχε πρόσβαση σε ασφαλή και κατάλληλη διαμονή. Ισχυρίζεται ότι αναγκάστηκε να μείνει

άστεγος στην Αθήνα και ότι φιλοξενήθηκε για σχεδόν δύο μήνες σε ένα διαμέρισμα που ανήκε σε συμπατριώτες του. Υποστηρίζει, περαιτέρω, ότι δεν μπορούσε να καλύψει τις βασικές του ανάγκες, καθώς δεν διέθετε τροφή, ρούχα, φάρμακα, υπνόσακο ή κουβέρτες για να περάσει τη νύχτα, και δεν είχε πρόσβαση σε τουαλέτα ή σε ντους.

Διευκρινίζει ότι ανέπτυξε ψυχολογικές διαταραχές και ότι αισθάνθηκε φόβο και αβεβαιότητα λόγω των συνθηκών της υποδοχής του στην Ελλάδα. Σημειώνει, επίσης, ότι, παρόλο που ήταν ανήλικος, δεν ελήφθη κανένα μέτρο επιμέλειας προς το βέλτιστο συμφέρον του. Τέλος, υποστηρίζει ότι, λαμβάνοντας υπόψη ότι αποτελούσε έναν ασυνόδευτο ανήλικο αιτούντα άσυλο, ανήκε στην κατηγορία «των πιο ευάλωτων μελών της κοινωνίας» και ότι η μεταχείριση που του επιφύλαξαν οι ελληνικές αρχές, ιδίως το γεγονός ότι έζησε άστεγος και χωρίς πρόβλεψη επιμέλειας, ήταν απάνθρωπη και εξευτελιστική.

Αναφορικά με την περίοδο κράτησής του, από τις 5 Ιανουαρίου έως τις 22 Ιανουαρίου 2020, ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι επέφερε καταστροφικές συνέπειες γι' αυτόν. Υποστηρίζει, ειδικότερα, ότι κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο αστυνομικό τμήμα του Κολωνού ήταν απομονωμένος από τον έξω κόσμο, χωρίς πρόσβαση σε αυλή ή χώρο αναψυχής, και αναγκάστηκε να παραμείνει όλη αυτήν την περίοδο μέσα στο τμήμα, γεγονός που του προκάλεσε αίσθημα απομόνωσης και ακραίο στρες. Υπήρχε πλήρης έλλειψη διερμηνέων, ψυχοκοινωνικής και ιατρικής υποστήριξης και νομικής βοήθειας. Ισχυρίζεται επίσης ότι επιχείρησε να αυτοκτονήσει λόγω των συνθηκών της κράτησής του στο αστυνομικό τμήμα του Κολωνού και της ηθικής βλάβης που αυτές του προκάλεσαν. Όμως, την επόμενη ημέρα της απόπειρας βρέθηκε με χειροπέδες μαζί με δύο άλλους ανήλικους που περίμεναν να νοσηλευτούν.

Το Δικαστήριο σημείωσε ότι έχει διαπιστώσει ότι τα κράτη που βρίσκονται στα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες στην αντιμετώπιση της αυξανόμενης ροής μεταναστών και αιτούντων άσυλο. Όμως, δεδομένης της απόλυτης φύσης του άρθρου 3, οι δυσκολίες αυτές δεν μπορούν να απαλλάξουν ένα κράτος από τις υποχρεώσεις που υπέχει σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη¹.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε επίσης ότι έχει ήδη εξετάσει στη νομολογία² του τις συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα των αιτούντων άσυλο, οι οποίοι αφέθηκαν στην τύχη τους και είχαν ζήσει για πολλούς μήνες σε συνθήκες ακραίας ένδειας. Επανέλαβε επίσης ότι έχει ήδη εκδικάσει³, σε αρκετές περιπτώσεις, υποθέσεις σχετικά με τις συνθήκες κράτησης ασυνόδευτων ανηλίκων αιτούντων άσυλο που έχουν τεθεί υπό «προστατευτική φύλαξη» σε αστυνομικά τμήματα στην Ελλάδα.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι αρχές είχαν ενημερωθεί για την ιδιαίτερη κατάσταση του προσφεύγοντος και, ειδικότερα, για το γεγονός ότι ήταν ασυνόδευτος ανήλικος χωρίς σταθερή στέγη, χωρίς πρόσβαση σε βασικές ανάγκες και χωρίς μόνιμο νόμιμο κηδεμόνα τουλάχιστον από τις 17 Δεκεμβρίου 2019, όταν υπέβαλε την αίτησή του για άσυλο. Ωστόσο, μόλις στις 23 Ιανουαρίου 2020, έναν μήνα και επτά ημέρες μετά από την αίτησή του, ο προσφεύγων εγκαταστάθηκε σε κατάλυμα ανταποκρινόμενο στις προσωπικές του συνθήκες. Από τις 17 Δεκεμβρίου 2019 έως τις 4 Ιανουαρίου 2020, ο προσφεύγων αφέθηκε στην τύχη του, προτού τεθεί υπό «προστατευτική φύλαξη» στο αστυνομικό τμήμα από τις 5 Ιανουαρίου 2020 έως τις 22 Ιανουαρίου 2020.

Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι, σε υποθέσεις που εγείρουν ζητήματα παρόμοια με αυτά της παρούσας υπόθεσης, έχει διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 3 λόγω των ανεπαρκών συνθηκών διαβίωσης των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα, καθώς και λόγω των συνθηκών κράτησής τους όταν τέθηκαν σε «προστατευτική φύλαξη» σε αστυνομικά τμήματα.

Εξετάζοντας όλα τα στοιχεία που τέθηκαν ενώπιόν του, το Δικαστήριο έκρινε ότι η εναγόμενη Κυβέρνηση δεν εισέφερε περιστατικά ή επιχειρήματα που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε διαφορετικό

¹. Βλ. ΕΔΔΑ *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας* (Προσφυγή No 30696/09), απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 2011 του Τμήματος Ευρείας Σύνοψης, παρ. 223.

². Ibid, παρ. 263-264, και ΕΔΔΑ *Rahimi κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 8687/08), απόφαση της 5ης Απριλίου 2011, παρ. 92-94 και *AL. K. κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 63542/11), απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2014, παρ. 59 και 62.

³. Βλ. ΕΔΔΑ *Sh.D. κατά Ελλάδας, Αυστρίας, Κροατίας, Ουγγαρίας, Βόρειας Μακεδονίας, Σερβίας και Σλοβενίας* (Προσφυγή No 14165/16), απόφαση της 13ης Ιουνίου 2019, παρ. 48-51 και ΕΔΔΑ *H. A. και λοιποί κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 19951/16), απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2019, παρ. 166-170.

συμπέρασμα στην παρούσα υπόθεση από εκείνο στο οποίο κατέληξε το Δικαστήριο στις προαναφερθείσες υποθέσεις.

Συνεπώς, το Δικαστήριο απέρριψε τους ισχυρισμούς της εναγόμενης Κυβέρνησης ότι ο προσφεύγων δεν ήταν θύμα και ότι η προσφυγή του προσφεύγοντος ήταν προδήλως αβάσιμη και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι παραβιάστηκε το άρθρο 3.

Παραβίαση άρθρου 3.

Ο προσφεύγων κατήγγειλε ότι η εναγόμενη Κυβέρνηση παραβίασε τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 34 της Σύμβασης, καθώς δεν του παρείχε συνθήκες υποδοχής συμβατές με το άρθρο 3, λαμβανομένου υπόψη του ειδικού καθεστώτος του, κατά παράβαση των μέτρων που υπέδειξε το Δικαστήριο στην εναγόμενη Κυβέρνηση σύμφωνα με το άρθρο 39 του Κανονισμού του Δικαστηρίου.

Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι, από την κοινοποίηση σ' αυτήν των προσωρινών μέτρων του Δικαστηρίου, έγιναν όλες οι απαιτούμενες ενέργειες για να προσφερθούν στον προσφεύγοντα κατάλληλες συνθήκες υποδοχής, σύμφωνα με τις απαιτήσεις συμμόρφωσης με το άρθρο 34 της Σύμβασης.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει ήδη αποφανθεί⁴, όσον αφορά το άρθρο 34 της Σύμβασης, σχετικά με τις συνέπειες της μη συμμόρφωσης μιας εναγόμενης Κυβέρνησης προς τα μέτρα που υποδεικνύει σύμφωνα με το άρθρο 39 του Κανονισμού του.

Καταρχάς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, στις 30 Δεκεμβρίου 2019, σύμφωνα με το άρθρο 39 του Κανονισμού του, έδωσε εντολή στις ελληνικές αρχές να μεταφέρουν τον προσφεύγοντα σε κατάλυμα που προσφέρει συμβατές με το άρθρο 3 της Σύμβασης συνθήκες υποδοχής, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι αποτελούσε ασυνόδευτο ανήλικο που αιτείται άσυλο. Σημειώνει ότι, την επόμενη ημέρα, ο Εισαγγελέας Ανηλίκων επικοινωνήσε με την εκπρόσωπο του προσφεύγοντα ζητώντας του να παρουσιαστεί, το συντομότερο δυνατόν, στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα. Παρουσιάστηκε στις 5 Ιανουαρίου 2020 και την ίδια ημέρα τέθηκε σε «προστατευτική φύλαξη» στο αστυνομικό τμήμα. Δεύτερον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι, στις 17 Ιανουαρίου 2020, αποφάσισε, σύμφωνα με το άρθρο 39 του Κανονισμού του, να υποδείξει στην εναγόμενη Ελληνική Κυβέρνηση ένα νέο προσωρινό μέτρο ζητώντας της να εγγυηθεί στον προσφεύγοντα κατάλληλη ιατρική και ψυχιατρική βοήθεια και να διασφαλίσει ότι θα φιλοξενηθεί σε περιβάλλον συμβατό με την κατάσταση της υγείας του. Στις 20 Ιανουαρίου ανέλαβε την υπόθεση του προσφεύγοντα ο Εισαγγελέας Ανηλίκων και εξέτασε, αρχικά, τη μεταφορά του στο νοσοκομείο και ύστερα σε κέντρο φιλοξενίας και εν τέλει, στις 23 Ιανουαρίου 2020, αποφάσισε να τον τοποθετήσει σε κατάλληλο για την προσωπική του κατάσταση κατάλυμα.

Υπό αυτές τις συνθήκες και παρόλο που διαπιστώνει ότι τα μέτρα που διατάχθηκαν βάσει του άρθρου 39 του Κανονισμού του δεν εφαρμόστηκαν άμεσα, το Δικαστήριο θεωρεί ότι, υπό τις περιστάσεις της υπόθεσης και λαμβάνοντας υπόψη τις ενέργειες που έγιναν από τις αρμόδιες αρχές, η Ελλάδα τήρησε τις υποχρεώσεις που είχε βάσει του άρθρου 34 της Σύμβασης.

Κατά συνέπεια, διαπιστώνει ότι δεν υπήρξε παραβίαση της διάταξης αυτής.

Επικαλούμενος το άρθρο 8 της Σύμβασης, ο προσφεύγων παραπονείται για την καθυστέρηση των αρχών στην επεξεργασία του αιτήματός του για διεθνή προστασία, το οποίο κατά τον χρόνο υποβολής της προσφυγής του ενώπιον του Δικαστηρίου εγκυμονούσε τον κίνδυνο να παραβιαστεί το δικαίωμά του για οικογενειακή επανένωση με τον θείο του στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τις τυπικές προϋποθέσεις για τη διεκπεραίωση των αιτήσεων οικογενειακής επανένωσης συνοψίστηκε στην υπόθεση *M.A. κατά Δανίας*⁵.

Το Δικαστήριο σημειώνει ότι το αίτημα οικογενειακής επανένωσης του προσφεύγοντος διαβιβάστηκε στη Μονάδα «Δουβλίνο» της Υπηρεσίας Ασύλου στις 19 Δεκεμβρίου 2019, δηλαδή δύο ημέρες μετά την επίσημη καταγραφή του αιτήματός του για διεθνή προστασία από τις αρχές. Το Δικαστήριο

⁴. Βλ. ΕΔΔΑ *Mamatkoulou και Askarov κατά Τουρκίας* (Προσφυγές Νος 46827/99 και 46951/99), απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 2005, παρ. 99-129.

⁵. Προσφυγή Νο 6697/18, απόφαση της 9ης Ιουλίου 2021 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, παρ. 137-139.

παρατηρεί ότι, στις 3 Μαρτίου 2020, η εν λόγω Μονάδα το είχε διαβιβάσει, συνοδευόμενο από όλα τα απαραίτητα έγγραφα, στο Ηνωμένο Βασίλειο σύμφωνα με τον Κανονισμό του Δουβλίνου.

Κατά το Δικαστήριο, η διαδικασία σχετικά με το αίτημα οικογενειακής επανένωσης του προσφεύγοντος εξετάστηκε και διεξήχθη αποτελεσματικά από τις ελληνικές αρχές. Το Δικαστήριο, συνεπώς, κρίνει ότι ο κίνδυνος που ισχυρίστηκε ο προσφεύγων να στερηθεί το δικαίωμά του για οικογενειακή επανένωση λόγω της καθυστέρησης των αρχών στην επεξεργασία του αιτήματός του για διεθνή προστασία δεν είναι επαρκώς τεκμηριωμένος ώστε να διαπιστωθεί παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης. Επομένως, ο ισχυρισμός που απορρέει από το άρθρο 8 της Σύμβασης είναι, στον βαθμό αυτό, προδήλως αβάσιμος και πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτος βάσει του άρθρου 35 παρ. 3 (α) και 4 της Σύμβασης.

Άρθρο 41: Το Δικαστήριο επιδίκασε στον προσφεύγοντα για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστη το ποσό των 5.000 ευρώ.

Άρθρο 6 – Δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης

Υπόθεση Ζουμπουλίδης κατά Ελλάδας (Προσφυγή Νο 57246/21), απόφαση της 4ης Ιουνίου 2024

αγωγή αποζημίωσης κατά Δημοσίου – πρόδηλο σφάλμα δικαστών – αλλαγή νομολογίας

Ο προσφεύγων, Ιωάννης Ζουμπουλίδης, είναι Έλληνας υπήκοος ο οποίος γεννήθηκε το 1960 και ζει στο Ντίσελντορφ στη Γερμανία.

Στις 2 Οκτωβρίου 1992, ο προσφεύγων υπέγραψε σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου ως βοηθητικό προσωπικό στην ελληνική πρεσβεία στη Γερμανία για τη θέση του ανώτερου επιμελητή. Με αγωγή του, που κατατέθηκε στο Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών, ζήτησε αύξηση του επιδόματος αποδημίας που είχε λάβει για τα δύο εξαρτώμενα τέκνα του. Η αγωγή του απορρίφθηκε με το αιτιολογικό ότι η αύξηση αυτή καταβαλλόταν μόνο στους μόνιμους υπαλλήλους του Υπουργείου Οικονομικών και όχι στους υπαλλήλους με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου. Η έφεσή του έγινε εν μέρει δεκτή όπως και η αίτηση αναίρεσής του ενώπιον του Αρείου Πάγου. Το 2001 προσέφυγε⁶ ενώπιον του Δικαστηρίου, το οποίο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 και του επιδίκασε 5.000 ευρώ για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστη, καθώς η απόρριψη της αγωγής του ισοδυναμούσε με υπερβολικό φορμαλισμό.

Στις 13 Δεκεμβρίου 2007, ο προσφεύγων, επικαλούμενος το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ περί ευθύνης του Δημοσίου, κατέθεσε αγωγή στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών, ζητώντας από το δικαστήριο να διατάξει το Κράτος να του καταβάλει 47.280 δολάρια Ηνωμένων Πολιτειών, πλέον τόκων, και 16.860 ευρώ ως αποζημίωση για τη ζημία που είχε υποστεί εξαιτίας της υπ' αριθμ. 1143/2001 απόφασης του Αρείου Πάγου σε πολιτική δίκη. Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι η απόφαση αυτή ήταν παράνομη, καθώς απέρριψε ως αόριστους τους δύο λόγους αναίρεσής του, παραβιάζοντας το δικαίωμά του προσφυγής σε δικαστήριο, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης, όπως είχε διαπιστωθεί προηγουμένως από το Δικαστήριο. Ισχυρίστηκε ότι, αν ο Άρειος Πάγος δεν είχε παράνομα απορρίψει τους δύο λόγους αναίρεσης αλλά τους είχε εξετάσει επί της ουσίας, θα τους είχε δεχθεί βάσει της εξέλιξης της νομολογίας. Στη συνέχεια, θα είχε ακυρώσει την απόφαση του Εφετείου και θα είχε παραπέμψει το ακυρωθέν μέρος στο Εφετείο, το οποίο θα είχε διατάξει το Κράτος να καταβάλει το υψηλότερο ποσό για τα εξαρτώμενα τέκνα για την περίοδο από 1 Ιανουαρίου 1993 έως 24 Μαρτίου 1998, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του.

Στις 28 Απριλίου 2014, η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας αποφάνθηκε επί αναίρεσης μετά από την απόρριψη αγωγής άλλου ενάγοντος για αποζημίωση από το Κράτος σχετικά με το κλείσιμο επιχείρησης και την κατάσχεση εμπορευμάτων από την αστυνομία κατόπιν εντολής του εισαγγελέα. Με την υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφαση έκρινε ότι το άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος προβλέπει ότι το Κράτος ευθύνεται για τις πράξεις των οργάνων του που προκαλούν ζημία, είτε αυτές είναι παράνομες είτε είναι νόμιμες μεν αλλά προκαλούν σοβαρή και σημαντική ζημία. Το άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος απαιτεί από τον νομοθέτη να καθορίσει τους όρους αποζημίωσης για ζημία που

⁶. Προσφυγή Νο 77574/01, απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2006.

προκαλείται από οποιοδήποτε κρατικό όργανο, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση και την αποστολή των οργάνων που ασκούν εκτελεστική, νομοθετική ή δικαστική εξουσία για λογαριασμό του Κράτους. Το δικαστήριο αποδέχθηκε ότι το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ εφαρμόζεται άμεσα στα όργανα που ασκούν νομοθετικές και εκτελεστικές εξουσίες και δεν αναφέρεται ειδικά στις πράξεις δικαστικών οργάνων, καθώς η ευθύνη του Κράτους για εσφαλμένη ερμηνεία του νόμου ή αξιολόγηση των γεγονότων δεν είναι συμβατή με τη φύση του δικαστικού έργου, για το οποίο το Σύνταγμα εγγυάται τη δικαστική ανεξαρτησία. Το ΣτΕ έκρινε ότι το Κράτος ευθύνεται μόνο για ζημία που προκαλείται από πρόδηλο σφάλμα των δικαστικών οργάνων. Μέχρι να θεσπιστεί ειδική νομοθεσία, το άρθρο 105 πρέπει να εφαρμόζεται κατ' αναλογία στις περιπτώσεις πρόδηλου σφάλματος. Το αν το σφάλμα θεωρείται πρόδηλο εξαρτάται από τα ειδικά χαρακτηριστικά της υπόθεσης.

Το Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών, εξετάζοντας την αγωγή του προσφεύγοντος, εξέδωσε, στις 20 Απριλίου 2015, την υπ' αριθμ. 4997/2015 απόφαση όπου και εφάρμοσε κατ' αναλογία το άρθρο 105 για ζημία που προκαλείται από πράξεις της δικαιοσύνης που αποδίδονται σε πρόδηλο σφάλμα. Το δικαστήριο, επικαλούμενο την υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφαση του ΣτΕ, έκρινε ότι θα ήταν ασυμβίβαστο με το άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος να μην αποζημιώνεται η ζημία που προκαλείται από κρατικά όργανα. Στη συνέχεια, απέρριψε την αγωγή, αποφαινόμενο ότι το σφάλμα που είχε αποδώσει το Δικαστήριο στην απόφαση του Αρείου Πάγου δεν ήταν πρόδηλο.

Ο προσφεύγων άσκησε έφεση στις 14 Σεπτεμβρίου 2015 ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου, το οποίο, στην υπ' αριθμ. 1107/2017 απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 2017 εφάρμοσε κατ' αναλογία το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ για ζημία που οφείλεται σε πρόδηλο σφάλμα εξαιτίας ενεργειών της δικαιοσύνης, επικαλούμενο τις υπ' αριθμ. 1501/2014 και 1330/2016 αποφάσεις του ΣτΕ. Η έφεσή του εν τέλει απορρίφθηκε από το Διοικητικό Εφετείο που έκρινε ότι δεν υπήρχε πρόδηλο σφάλμα στην απόφαση, καθώς το γεγονός ότι το Δικαστήριο είχε θεωρήσει την απόρριψη της έφεσης υπερβολικά τυπική δεν σήμαινε αυτόματα πρόδηλο σφάλμα και, συνεπώς, δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις για υποχρέωση του Κράτους προς αποζημίωση.

Η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας, εξετάζοντας την αναίρεση που άσκησε ο προσφεύγων, έκρινε, με την υπ' αριθμ. 800/2021 απόφαση, ότι το άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος καθιερώνει την ευθύνη του Κράτους για πράξεις των οργάνων του που προκάλεσαν ζημία, ανεξάρτητα από το αν οι πράξεις αυτές ήταν παράνομες ή νόμιμες οι οποίες όμως προκάλεσαν σοβαρή και σημαντική ζημία. Στο πλαίσιο αυτό, κρίθηκε ότι ο σκοπός της διάταξης αυτής πληρούται όταν η αποζημίωση για τέτοια ζημία είναι δυνατή σε περιπτώσεις κακοδιοίκησης οποιουδήποτε οργάνου του Κράτους, συμπεριλαμβανομένων των δικαστικών αρχών. Η εξαίρεση της ευθύνης του Κράτους δεν μπορούσε να συναχθεί από το άρθρο 99 του Συντάγματος, το οποίο αποδίδει την κρίση για την προσωπική ευθύνη των δικαστών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους σε ειδικό δικαστήριο.

Έκρινε περαιτέρω ότι το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, που αναφέρεται σε όργανα του Κράτους, δεν μπορούσε να εφαρμοστεί σε σχέση με τα δικαστικά όργανα, παρά τη γενικότητα της διατύπωσής του. Η σχετική ζημία δεν μπορούσε να αποκατασταθεί με βάση τους όρους και τις προϋποθέσεις του άρθρου 105 ή με επίκληση του άρθρου 4 παρ. 5 του Συντάγματος. Σχετικά με τις πράξεις της δικαιοσύνης κατά την άσκηση των δικαστικών ή διοικητικών καθηκόντων της, το άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος επιβάλλει στον νομοθέτη την υποχρέωση να καθορίσει τη διαδικασία, τους όρους αποζημίωσης και την έκταση της ζημίας που πρέπει να αποζημιωθεί. Εφόσον οι όροι της παράνομης συμπεριφοράς, η έκταση των απαιτήσεων αποζημίωσης και τα αρμόδια δικαστήρια δεν είχαν καθοριστεί με νόμο, η εν λόγω ζημία δεν μπορούσε να αποκατασταθεί και οι αντίστοιχες αξιώσεις δεν ήταν δικαστικά επιδιώξιμες. Το δικαστήριο σημείωσε επίσης ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας είχε αποφανθεί διαφορετικά με την απόφαση υπ' αριθμ. 799/2021, κρίνοντας ότι η ζημία που προκαλείται από απόφαση ανώτατου δικαστηρίου, η οποία παραβιάζει το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πρέπει να αποζημιώνεται υπό τις προϋποθέσεις που ορίζει το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, λόγω της ανάγκης για ομοιόμορφη εφαρμογή του δικαίου αυτού από τις εθνικές αρχές, συμπεριλαμβανομένων των δικαστηρίων.

Μειοψηφία επτά (από τους είκοσι επτά) δικαστών με δικαίωμα ψήφου και δύο (από τους τρεις) δικαστών που συμμετείχαν με συμβουλευτική ιδιότητα υποστήριξε την άποψη ότι, καθόσον το Σύνταγμα δεν επιτρέπει τη μη αποζημίωση ζημιών που προκύπτουν από πράξεις των κρατικών οργάνων, μέχρι να θεσπίσει ο νομοθέτης ειδική νομοθεσία για την ευθύνη του Κράτους από πράξεις

της δικαστικής εξουσίας, το άρθρο 105 πρέπει να εφαρμόζεται κατ' αναλογία στις περιπτώσεις ζημιών που προκαλούνται από τα όργανα αυτά και αποδίδονται σε πρόδηλο σφάλμα τους. Αποζημίωση για τέτοιες ζημιές θα πρέπει να επιδικάζεται υπό τους όρους που προβλέπει η διάταξη αυτή. Πρόσθεσε ότι θα ήταν αντιφατικό σε μια εθνική συνταγματική τάξη να διασφαλίζονται τα δικαιώματα που απορρέουν από την έννομη τάξη του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά να μην διασφαλίζονται τα δικαιώματα που απορρέουν από την εθνική συνταγματική τάξη.

Το ΣτΕ έκρινε επίσης ότι, σύμφωνα με το άρθρο 94 του Συντάγματος, τα διοικητικά δικαστήρια έχουν αρμοδιότητα να εκδικάζουν διοικητικές διαφορές, ενώ τα πολιτικά δικαστήρια να εκδικάζουν ιδιωτικές διαφορές, υπό την εξαίρεση που προβλέπεται στην παρ. 3 του εν λόγω άρθρου, σύμφωνα με τον κανόνα της ανάθεσης αρμοδιότητας βάσει της φύσης της υπόθεσης ως ιδιωτικής ή διοικητικής. Λαμβάνοντας υπόψη το σύστημα των διακριτών αρμοδιοτήτων (άρθρο 93 του Συντάγματος), οι αποφάσεις και πράξεις δικαστικών οργάνων μιας συγκεκριμένης δικαιοδοσίας υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο από δικαστήρια της ίδιας δικαιοδοσίας. Ο νομοθέτης, κατά την υιοθέτηση του σχετικού πλαισίου που αφορά τη δικαστική εξουσία, οφείλει να σεβαστεί το σύστημα αυτό και να ρυθμίσει τα σχετικά ζητήματα κατά δικαιοδοσία.

Μειοψηφία οκτώ δικαστών και ένας δικαστής που συμμετείχε με συμβουλευτική ιδιότητα υποστήριξαν την άποψη ότι η αρμοδιότητα των διοικητικών δικαστηρίων, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 1 παρ. 1(η) του Ν. 1406/1983, περιλαμβάνει την εκδίκαση υποθέσεων ευθύνης του Κράτους για πράξεις των οργάνων της δικαστικής εξουσίας που προκαλούν ζημία, ανεξάρτητα από τη δικαιοδοσία στην οποία ανήκουν τα όργανα αυτά.

Το ΣτΕ έκρινε περαιτέρω ότι, εφόσον δεν υπήρξε νομοθετικός καθορισμός των όρων αποζημίωσης για ζημιές που προκλήθηκαν από δικαστικά όργανα ή των αρμόδιων δικαστηρίων για την επίλυση τέτοιων ζητημάτων, η επίδικη ζημία δεν μπορούσε να αποζημιωθεί, ούτε με κατ' αναλογία εφαρμογή του άρθρου 105 ούτε με άμεση εφαρμογή του άρθρου 4 παρ. 5 του Συντάγματος. Το Διοικητικό Πρωτοδικείο είχε, συνεπώς, υπερβεί την αρμοδιότητά του όταν εξέτασε την αγωγή επί της ουσίας και θα έπρεπε να την είχε κηρύξει απαράδεκτη.

Σημείωσε επίσης ότι η αλλαγή της νομολογίας ως προς την ερμηνεία της νομοθεσίας ήταν σύμφυτη με τη δικαστική λειτουργία και αναγκαία για την εξέλιξή της και δεν αντίκειται στις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, εκτός εάν η αλλαγή ήταν αυθαίρετη ή στερείτο επαρκούς αιτιολογίας. Οι αρχές αυτές δεν παρέχουν δικαίωμα προσδοκίας συνεπεία της νομολογίας. Ερμηνευόμενες σε συνδυασμό με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, δεν υποχρεώνουν τα δικαστήρια να αναβάλλουν τις νομικές συνέπειες μιας αλλαγής νομολογίας, εκτός εάν αφορούσε (α) το παραδεκτό του ασκηθέντος ένδικου μέσου – για το οποίο το Συμβούλιο της Επικρατείας έκανε αναφορά στην απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Gil Sanjuan κατά Ισπανίας*⁷ – και (β) τα δικαιώματα, τις αξιώσεις ή τις έννομες προσδοκίες που βασιζόνταν σε παγιωμένη νομολογία, οι οποίες έπρεπε να προστατεύονται παρά την αλλαγή, και λόγω των οποίων δεν θα αναγνωρίζονταν εφεξής. Σε κάθε περίπτωση, ένας κανόνας που θεσπίστηκε ως αποτέλεσμα αλλαγής νομολογίας δεν μπορούσε να εφαρμοστεί άμεσα εάν παραβίαζε την αρχή της προβλεψιμότητας.

Το ζήτημα της δικαιοδοσίας, ως ζήτημα δημόσιας τάξης, εξετάζεται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο, ανεξαρτήτως της εκπλήρωσης των σχετικών προϋποθέσεων παραδεκτού για την άσκηση ένδικου μέσου. Η εν λόγω υπόθεση δεν ενέπιπτε στις προαναφερθείσες εξαιρέσεις και οι αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης δεν εμπόδιζαν τη διαπίστωση ότι τα διοικητικά δικαστήρια είχαν υπερβεί τη δικαιοδοσία τους, όπως προέκυπτε από την αλλαγή νομολογίας σχετικά με τις προϋποθέσεις ευθύνης για πράξεις της δικαστικής εξουσίας, η οποία εισήχθη τότε με την υπ' αριθμ. 800/2021 απόφαση. Αυτό οφειλόταν στο ότι, πρώτον, η υπέρβαση της δικαιοδοσίας αποτελούσε λόγο για άσκηση ένδικου μέσου. Δεν αφορούσε το παραδεκτό του ίδιου του ένδικου μέσου.

Δεύτερον, ο ισχυρισμός του προσφεύγοντα δεν βασιζόταν σε παγιωμένη νομολογία. Η υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφαση του ΣτΕ της 28ης Απριλίου 2014 δέχθηκε για πρώτη φορά την κατ' αναλογία εφαρμογή του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ σε περιπτώσεις πρόδηλου σφάλματος δικαστικών οργάνων.

⁷ Προσφυγή Νο 48297/15, απόφαση της 26ης Μαΐου 2020, παρ. 36-44.

Ωστόσο, η επίμαχη προσφυγή που εξετάστηκε είχε ασκηθεί στις 13 Δεκεμβρίου 2007 και εκδικάστηκε στις 5 Μαρτίου 2014, σε χρονική περίοδο κατά την οποία το ΣτΕ και τα διοικητικά δικαστήρια δεν αναγνώριζαν ευθύνη του Κράτους για πράξεις της δικαστικής εξουσίας. Ο προσφεύγων άσκησε έφεση στις 11 Σεπτεμβρίου 2015, η υπόθεσή του εκδικάστηκε στις 8 Δεκεμβρίου 2016 και η σχετική απόφαση δημοσιεύθηκε στις 23 Φεβρουαρίου 2017. Το ΣτΕ υποστήριξε ότι, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η νομολογία της υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφασης της Ολομέλειας ακολουθήθηκε από τα τμήματά του σε περιορισμένο αριθμό υποθέσεων: σε υπόθεση που αφορούσε αστυνομικούς κατά την προδικασία (υπ' αριθμ. 1330/2016 απόφαση) και σε άλλη απόφαση που αφορούσε πράξη δικαστικού οργάνου σχετικά με τη διοίκηση της δικαιοσύνης (υπ' αριθμ. 48/2016 απόφαση). Ακολουθήθηκε, επίσης, σε υποθέσεις που δεν αφορούσαν πρόδηλο σφάλμα δικαστικών οργάνων (υπ' αριθμ. 3783/2014, 4403/2015, 1607/2016 και 2168/2016 αποφάσεις).

Το ΣτΕ έκανε δεκτή την αίτηση αναίρεσης, ακύρωσε την απόφαση του Εφετείου, έκανε δεκτή την έφεση, εξαφάνισε την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου και κήρυξε την αγωγή απαράδεκτη με την αιτιολογία, που εξετάστηκε αυτεπαγγέλτως, ότι το Διοικητικό Πρωτοδικείο ήταν αναρμόδιο να την εκδικάσει.

Στην απόφασή του, της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, στην υπόθεση *Gerhard Köbler κατά Δημοκρατίας της Αυστρίας*⁸ (C-224/01, ECLI:EU:C:2003:513, σημ. 1 του διατακτικού), το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αποφάνθηκε σχετικά με την ευθύνη των κρατών για δικαστικές παραβάσεις του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου, κρίνοντας ότι:

«Η αρχή ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να επανορθώνουν τη ζημία που προκλήθηκε σε ιδιώτες από παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου για τις οποίες ευθύνονται, εφαρμόζεται επίσης όταν η φερόμενη παραβίαση απορρέει από απόφαση δικαστηρίου που αποφαίνεται σε τελευταίο βαθμό, εφόσον ο κανόνας του κοινοτικού δικαίου που παραβιάστηκε αποσκοπεί στην παροχή δικαιωμάτων σε ιδιώτες, η παραβίαση είναι επαρκώς σοβαρή και υπάρχει άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παραβίασης αυτής και της ζημίας ή απώλειας που υπέστησαν οι ζημιωθέντες. Για να προσδιοριστεί εάν η παραβίαση είναι επαρκώς σοβαρή, όταν η παραβίαση αυτή απορρέει από τέτοια απόφαση, το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη τη συγκεκριμένη φύση της δικαστικής λειτουργίας πρέπει να καθορίσει εάν αυτή η παραβίαση είναι πρόδηλη. Εναπόκειται στο νομικό σύστημα κάθε κράτους μέλους να προσδιορίσει το δικαστήριο που είναι αρμόδιο για την επίλυση διαφορών σχετικά με την εν λόγω επανόρθωση».

Με την υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφαση, της 28ης Απριλίου 2014, η Ολομέλεια του ΣτΕ δέχθηκε την αναλογική εφαρμογή του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ σε περιπτώσεις ζημίας που προκλήθηκε από πράξεις δικαστικών οργάνων οι οποίες αποδίδονται σε πρόδηλο σφάλμα, καθώς το Σύνταγμα δεν επιτρέπει να παραμένει χωρίς αποκατάσταση ζημία που προκλήθηκε από οποιοδήποτε όργανο του Κράτους. Αυτή η προσέγγιση θα ακολουθείται μέχρι να θεσπίσει ο νομοθέτης ειδικές ρυθμίσεις για την ευθύνη του Κράτους για πράξεις των δικαστικών οργάνων.

Η Ολομέλεια του ΣτΕ, με την υπ' αριθμ. 799/2021 απόφαση, της 4ης Ιουνίου 2021, επανεπιβεβαίωσε τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τις προϋποθέσεις για την αποζημίωση ζημίας που προκαλείται από παραβίαση του δικαίου της ΕΕ, όταν η φερόμενη παραβίαση απορρέει από απόφαση δικαστηρίου που αποφαίνεται σε τελευταίο βαθμό (και περιλαμβάνει πρόδηλο σφάλμα και παραβίαση δικαίου που αποσκοπεί στην παροχή δικαιωμάτων σε ιδιώτες και συνιστά επαρκώς σοβαρή παράβαση, με άμεση αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της παράβασης αυτής και της ζημίας ή απώλειας που υπέστησαν οι ζημιωθέντες). Έκρινε ότι η ευθύνη κράτους μέλους δεν μπορούσε να τεθεί υπό αμφισβήτηση λόγω έλλειψης αρμόδιου δικαστηρίου. Μέχρι να καθοριστεί διαδικασία σχετικά με το ζήτημα αυτό, η νομική προστασία θα παρέχεται με αναλογική εφαρμογή του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ. Η δικαιοδοσία των διοικητικών δικαστηρίων, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 1 παρ. 1(η) του Ν. 1406/1983, παραμερίζεται όταν η παραβίαση του δικαίου της ΕΕ αποδίδεται στα πολιτικά δικαστήρια, τα οποία θεωρούνται αρμόδια να επιληφθούν των σχετικών αγωγών. Καθώς στην περίπτωση του προσφεύγοντος ζητήθηκε αποζημίωση για την καταγγελλόμενη ζημία που υπέστη λόγω πρόδηλου σφάλματος και παραβίασης, από τα πολιτικά δικαστήρια, δικαιωμάτων που παρέχει το

⁸. ΔΕΚ C-224/01, *Köbler*, 30.09.2003, ECLI:EU:C:2003:513, σημ. 1 του διατακτικού.

δίκαιο της ΕΕ, το ΣτΕ έκρινε την αγωγή απαράδεκτη λόγω έλλειψης δικαιοδοσίας των διοικητικών δικαστηρίων.

Το Δικαστήριο, εξετάζοντας την προσφυγή, υπενθύμισε νομολογία⁹ του σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο καθιερώθηκε ως πτυχή του δικαιώματος για δίκαιη δίκη, το οποίο εγγνύται το άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο αποτελεί εγγενή πτυχή των εγγυήσεων που κατοχυρώνονται στο άρθρο 6, αναφερόμενο στις αρχές του κράτους δικαίου και την αποφυγή αυθαιρεσίας της εξουσίας που στηρίζουν μεγάλο μέρος της Σύμβασης. Έτσι, το άρθρο 6 παρ. 1 εξασφαλίζει σε όλους το δικαίωμα να φέρουν μια αξίωση σχετική με τα αστικά τους δικαιώματα και τις υποχρεώσεις ενώπιον δικαστηρίου.

Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο πρέπει να είναι «πρακτικό και αποτελεσματικό» και όχι «θεωρητικό ή απατηλό»¹⁰. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις εγγυήσεις που προβλέπει το άρθρο 6, δεδομένης της εξέχουσας θέσης που κατέχει το δικαίωμα για δίκαιη δίκη σε μια δημοκρατική κοινωνία. Για να είναι αποτελεσματικό το δικαίωμα πρόσβασης, θα πρέπει ένα άτομο να έχει σαφή και πρακτική δυνατότητα να αμφισβητήσει μια πράξη που παρεμβαίνει στα δικαιώματά του. Ομοίως, το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο περιλαμβάνει όχι μόνο το δικαίωμα άσκησης ένδικων μέσων, αλλά και το δικαίωμα να πετύχει την έκδοση μιας απόφασης από δικαστήριο επί της διαφοράς¹¹.

Αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης, η νομολογία του Δικαστηρίου καταδεικνύει ότι, όπου δεν υπάρχει πρόσβαση σε ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, θα προκύπτει πάντοτε ζήτημα συμμόρφωσης με το κράτος δικαίου¹². Ωστόσο, το δικαίωμα πρόσβασης στα δικαστήρια δεν είναι απόλυτο, αλλά μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς. Αυτοί προβλέπονται σιωπηρά, καθώς το δικαίωμα πρόσβασης, από τη φύση του, απαιτεί ρύθμιση από το Κράτος, η οποία μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με τις ανάγκες και τους πόρους της κοινότητας και των ατόμων. Κατά τη θέσπιση αυτών των ρυθμίσεων, τα Συμβαλλόμενα Κράτη απολαμβάνουν ένα ορισμένο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας. Ενώ η τελική εκτίμηση για την τήρηση των απαιτήσεων της Σύμβασης ανήκει στο Δικαστήριο, το Δικαστήριο δεν υποκαθιστά την κρίση των εθνικών αρχών σχετικά με την υιοθέτηση της καταλληλότερης πολιτικής στον τομέα αυτό. Παρ' όλα αυτά, οι περιορισμοί που εφαρμόζονται δεν πρέπει να περιορίζουν την πρόσβαση του ενδιαφερόμενου προσώπου σε τέτοιον βαθμό ή με τέτοιον τρόπο ώστε να βλάπτεται η ουσία του δικαιώματος. Επιπλέον, ένας περιορισμός δεν είναι συμβατός με το άρθρο 6 παρ. 1 εάν δεν επιδιώκει νόμιμο σκοπό και εάν δεν υφίσταται μια εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού¹³.

Το Δικαστήριο καλείται να καθορίσει αν το δικαίωμα του προσφεύγοντος για πρόσβαση σε δικαστήριο περιορίστηκε και εάν ο περιορισμός αυτός επιδίωκε νόμιμο σκοπό και ήταν αναλογικός προς αυτόν.

Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στο ελληνικό νομικό σύστημα, το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ καθιερώνει την ευθύνη του Κράτους για οποιαδήποτε ζημία προκληθεί από πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας, εκτός εάν η πράξη ή η παράλειψη ήταν αντίθετη σε υφιστάμενη διάταξη νόμου αλλά σκοπούσε στην εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος. Πρόκειται για περίπτωση αντικειμενικής ευθύνης που δεν απαιτεί απόδειξη υπαιτιότητας, όπως αμέλεια ή πρόθεση εκ μέρους του κρατικού οργάνου.

Με την υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφασή του, το ΣτΕ έκρινε ότι, καθώς το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ δεν αναφέρεται ειδικά στα δικαστικά όργανα και καθώς το Σύνταγμα, λαμβάνοντας υπόψη το άρθρο 4 παρ. 5, δεν επιτρέπει να μην αποκατασταθεί ζημία που προκαλείται από οποιοδήποτε όργανο του Κράτους,

⁹. ΕΔΔΑ *Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 1975, Σειρά Α αρ. 18, παρ. 28-36.

¹⁰. Βλ. ΕΔΔΑ *Zubac κατά Κροατίας* (Προσφυγή No 40160/12), απόφαση της 5ης Απριλίου 2018 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης.

¹¹. Βλ. ΕΔΔΑ *Lupeni Greek Catholic Parish and Others κατά Ρουμανίας* (Προσφυγής No 76943/11), απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2016 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, παρ. 86, 29.

¹². Βλ. ΕΔΔΑ *Grzęda κατά Πολωνίας* (Προσφυγή No 43572/18), απόφαση της 15ης Μαρτίου 2022 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, παρ. 343.

¹³. Βλ. ΕΔΔΑ *Zubac κατά Κροατίας*, ό.π., παρ. 78, ΕΔΔΑ *Grzęda κατά Πολωνίας*, ό.π., παρ. 343 και ΕΔΔΑ *Nicolae Virgiliu Tănase κατά Ρουμανίας*, (Προσφυγή No 411720/13), απόφαση της 25ης Ιουνίου 2019 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, παρ. 195.

το άρθρο 105 πρέπει να εφαρμόζεται αναλογικά σε περιπτώσεις ζημιών που προκαλούνται από πράξεις δικαστικών οργάνων που αποδίδονται σε προφανές σφάλμα, έως ότου η νομοθετική εξουσία θεσπίσει ειδικές ρυθμίσεις για το ζήτημα αυτό.

Στην παρούσα υπόθεση, ο προσφεύγων, επικαλούμενος το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, άσκησε αγωγή στα διοικητικά δικαστήρια σχετικά με την ευθύνη του Κράτους, ζητώντας αποζημίωση για το καταγγελλόμενο πρόδηλο σφάλμα της υπ' αριθμ. 1143/2001 απόφασης του Αρείου Πάγου, που είχε κρίνει απαράδεκτους τους δύο λόγους αναιρέσεως του προσφεύγοντος. Το Δικαστήριο είχε διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της Σύμβασης σχετικά με το θέμα αυτό. Ο προσφεύγων υποστήριξε ότι, αν δεν υπήρχε το σφάλμα αυτό, θα του είχε καταβληθεί η αύξηση του επιδόματος αλλοδαπής που είχε διεκδικήσει για τα εξαρτώμενα τέκνα του. Η αγωγή του εξετάστηκε επί της ουσίας από το Διοικητικό Πρωτοδικείο και απορρίφθηκε με το σκεπτικό ότι το σφάλμα που αποδίδεται στον Άρειο Πάγο δεν ήταν πρόδηλο, όπως απαιτεί το άρθρο 105 που εφαρμόζεται αναλογικά. Η έφεση του προσφεύγοντος απορρίφθηκε επίσης από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, το οποίο, εφαρμόζοντας αναλογικά το άρθρο 105, έκρινε ότι η διαπίστωση του Δικαστηρίου ότι η απόρριψη της αναιρέσεως ήταν υπερβολικά τυπολατρική δεν σήμαινε αυτόματα πρόδηλο σφάλμα στην απόφαση και ότι, συνεπώς, δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις για την ευθύνη αποζημίωσης των δικαστικών οργάνων του Κράτους. Ωστόσο, το ΣτΕ, με την υπ' αριθμ. 800/2021 απόφαση, έκανε δεκτή την αναίρεση, ανέτρεψε την απόφαση του Εφετείου, δέχθηκε την έφεση, εξαφάνισε την απόφαση του Πρωτοδικείου και έκρινε την αγωγή απαράδεκτη.

Εν όψει των ανωτέρω, ο εν λόγω περιορισμός προκύπτει από την ερμηνεία του ΣτΕ ότι το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ δεν μπορούσε να εφαρμοστεί αναλογικά σε περιπτώσεις ζημίας που προκλήθηκε από πρόδηλο σφάλμα δικαστικού οργάνου, έως ότου η νομοθετική εξουσία θεσπίσει ειδικές ρυθμίσεις για το θέμα αυτό. Επιπλέον, προκύπτει από την απόρριψη της αγωγής ως απαράδεκτης με το αιτιολογικό ότι το διοικητικό δικαστήριο δεν είχε δικαιοδοσία να την κρίνει. Συνεπώς, το Δικαστήριο σημειώνει ότι το δικαίωμα του προσφεύγοντος για πρόσβαση σε δικαστήριο περιορίστηκε από την απόφαση του ΣτΕ.

Το Δικαστήριο καλείται τώρα να εξετάσει εάν ο περιορισμός επιδίωκε νόμιμο σκοπό. Στο πλαίσιο αυτό, σημειώνει ότι η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι οι όροι και οι προϋποθέσεις για την ευθύνη του Κράτους να αποζημιώσει για ζημία που προκλήθηκε από πράξεις των δικαστικών οργάνων ήταν ένα ζήτημα ιδιαιτέρως πολύπλοκο και έπρεπε να ρυθμιστεί από τη νομοθετική εξουσία. Υποστήριξε, επίσης, ότι έπρεπε να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ της ανάγκης αποζημίωσης των ζημιωθέντων προσώπων και της αρχής της ασφάλειας δικαίου που εξυπηρετείται από το δεδικασμένο των αποφάσεων. Στο πλαίσιο αυτό, το ΣτΕ αρνήθηκε να εφαρμόσει αναλογικά το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, ώστε να μην παρέμβει ως νομοθετικό σώμα στις έννομες σχέσεις, καθώς αυτό θα ήταν αντίθετο με το Σύνταγμα. Από την άλλη πλευρά, η εναγόμενη Κυβέρνηση παρατήρησε ότι, μετά την έκδοση της υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφασης, είχε κατατεθεί μεγάλος αριθμός αγωγών στα διοικητικά δικαστήρια, με αίτημα την αποζημίωση από το Κράτος βάσει του άρθρου 105 για ζημία που υποτίθεται ότι προκλήθηκε από πράξεις των δικαστικών οργάνων, κυρίως λόγω αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα δικαιοδοσίας. Το Δικαστήριο είναι, συνεπώς, έτοιμο να δεχθεί ότι ο περιορισμός που εξετάζεται επιδίωκε τον σκοπό της ασφάλειας δικαίου και της εύρυθμης απονομής της δικαιοσύνης, όπως προκύπτει από την ουσία των επιχειρημάτων της Κυβέρνησης.

Παρά τις παραπάνω παρατηρήσεις, το Δικαστήριο σημειώνει ότι ο ισχυρισμός της εναγόμενης Κυβέρνησης ότι η απόφαση του ΣτΕ να μην εφαρμόσει αναλογικά το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ αποσκοπούσε στον σεβασμό της συνταγματικής αρχής της διάκρισης των εξουσιών, ώστε να μην παρέμβει ως νομοθετικό σώμα στις έννομες σχέσεις, ήταν ασυνεπής με την προηγούμενη πρακτική του ΣτΕ να δέχεται την εφαρμογή του νόμου κατ' αναλογία. Επιπλέον, ήταν αντιφατική ως προς τη σαφή υπόδειξη που δόθηκε στη νομοθετική εξουσία από το ΣτΕ ότι όφειλε να εκπληρώσει την υποχρέωση να υιοθετήσει νομοθετικό πλαίσιο, σύμφωνα με το οποίο οι αποφάσεις και οι πράξεις των δικαστικών οργάνων συγκεκριμένης δικαιοδοσίας θα υπόκειντο σε δικαστικό έλεγχο από δικαστήρια της ίδιας δικαιοδοσίας.

Συνεπώς, το Δικαστήριο θεωρεί ότι ο υπό εξέταση περιορισμός επιδίωκε νόμιμο σκοπό. Πρέπει να διαπιστωθεί εάν, υπό το πρίσμα όλων των σχετικών περιστάσεων της υπόθεσης, υπήρχε εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ του σκοπού αυτού και των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξή του.

Το Δικαστήριο σημειώνει ότι τα διοικητικά δικαστήρια, τόσο στον πρώτο όσο και στον δεύτερο βαθμό, αποδέχθηκαν στην παρούσα υπόθεση την ερμηνεία που δόθηκε με την υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ, η οποία, παρά την αναφορά στην ανάγκη ειδικής νομοθεσίας για το ζήτημα, εξέτασε την αγωγή βάσει του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ. Όπως παραδέχθηκε η εναγόμενη Κυβέρνηση, τμήματα του ίδιου δικαστηρίου εφάρμοσαν στη συνέχεια αναλογικά το άρθρο 105, αποδεχόμενα έτσι την αρμοδιότητα των διοικητικών δικαστηρίων, σε έξι άλλες αποφάσεις που αφορούσαν το ίδιο ζήτημα, αν και σε ευρύτερη έννοια: τρεις αποφάσεις σχετικά με ζημία που προκλήθηκε από την αστυνομία κατά την άσκηση των καθηκόντων της ως εισαγγελικής αρχής και, συνεπώς, ως μέρος του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης (υπ' αριθμ. 1330/2016, 1533/2018 και 1534/2018 αποφάσεις), μία απόφαση για τους συμβολαιογράφους που λειτουργούν ως δικαστικά όργανα στις διαδικασίες αναγκαστικής εκτέλεσης (υπ' αριθμ. 2168/2016 απόφαση), μία για τους αστυνομικούς που ενεργούν στο πλαίσιο της αυτόφωρης διαδικασίας (υπ' αριθμ. 2557/2019 απόφαση) και μία για πράξεις δικαστικών οργάνων κατά την άσκηση διοικητικών καθηκόντων (υπ' αριθμ. 48/2016 απόφαση)¹⁴.

Το Δικαστήριο σημειώνει επίσης ότι το ΣτΕ, με την υπ' αριθμ. 800/2021 απόφασή του, αφού επανέλαβε, όπως στην υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφαση, ότι η ευθύνη του Κράτους για ζημία που προκλήθηκε από πράξεις της δικαστικής εξουσίας κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα και ότι πρέπει να θεσπιστεί ειδική νομοθεσία, αποφάνθηκε για πρώτη φορά ότι η σχετική ζημία δεν μπορούσε να αποζημιωθεί, είτε βασιζόμενο απευθείας στο Σύνταγμα είτε στους όρους και τις προϋποθέσεις του άρθρου 105, με το τελευταίο να αποτελεί αλλαγή της προηγούμενης θέσης του. Αν και το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη τον ισχυρισμό της Κυβέρνησης ότι αυτό ήταν παρόμοιο με τη θέση της μειοψηφίας στην υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφαση, αυτό δείχνει ότι δεν είχε εκδοθεί καμία απόφαση που να υποστηρίζει τη θέση αυτή πριν από την επίμαχη απόφαση. Επιπλέον, το ΣτΕ έθεσε αυτεπαγγέλτως το ζήτημα της έλλειψης αρμοδιότητας των διοικητικών δικαστηρίων. Η θέση που ελήφθη στην επίμαχη απόφαση δεν ευθυγραμμίζεται με την προηγούμενη πρακτική του ΣτΕ για το ζήτημα.

Στο σημείο αυτό, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι εναπόκειται καταρχάς στις εθνικές αρχές και κυρίως στα δικαστήρια να ερμηνεύουν το εσωτερικό δίκαιο· το Δικαστήριο δεν θα υποκαταστήσει τη ερμηνεία των δικαστηρίων με δική του, ελλείψει αυθαιρεσίας. Ο ρόλος του Δικαστηρίου δεν είναι να εγκρίνει ή να απορρίψει την τελική λύση που υιοθετήθηκε από το ΣτΕ σχετικά με την ευθύνη του Κράτους για ζημία που προκλήθηκε από δικαστικά όργανα, αλλά να επαληθεύσει τη συμβατότητα των αποτελεσμάτων μιας τέτοιας ερμηνείας με τη Σύμβαση¹⁵. Το Δικαστήριο πρέπει, συνεπώς, να εξετάσει αν η απόφαση που ελήφθη στην παρούσα υπόθεση διατήρησε τη σωστή ισορροπία μεταξύ του νόμιμου σκοπού της ασφάλειας δικαίου και της εύρυθμης απονομής της δικαιοσύνης και του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο. Πρέπει, συνεπώς, να αναλύσει αν ο τρόπος με τον οποίο το ΣτΕ ερμήνευσε και εφάρμοσε το εθνικό δίκαιο για να κηρύξει την αγωγή του προσφεύγοντος απαράδεκτη ήταν συμβατός με το άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης¹⁶.

Ενώ η εξέλιξη της νομολογίας δεν είναι, αυτή καθαυτήν, αντίθετη προς την ορθή απονομή της δικαιοσύνης, σε προηγούμενες υποθέσεις¹⁷, όπου οι αλλαγές στη νομολογία είχαν επηρεάσει εκκρεμείς αστικές διαδικασίες, το Δικαστήριο ήταν ικανοποιημένο ότι ο τρόπος με τον οποίο εξελίχθηκε το δίκαιο ήταν γνωστός στα μέρη, ή τουλάχιστον ευλόγως προβλέψιμος, και ότι δεν υπήρχε καμία αβεβαιότητα για τη νομική τους κατάσταση¹⁸.

Υπό το φως των προηγούμενων παρατηρήσεών του, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, ακόμα και αν κατά τον χρόνο που ο προσφεύγων άσκησε την αγωγή του στις 13 Δεκεμβρίου 2007, η υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφαση του ΣτΕ δεν είχε ακόμη εκδοθεί, τα διοικητικά δικαστήρια, σε πρώτο βαθμό στις 20 Απριλίου 2015 και σε δεύτερο βαθμό στις 23 Φεβρουαρίου 2017, είχαν ακολουθήσει την ερμηνεία που δόθηκε

¹⁴. Βλ. ΕΔΔΑ *Sine Tsaggarakis A.E.E. κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 17257/13), απόφαση της 23ης Μαΐου 2019, παρ. 24 και 30.

¹⁵. Βλ. ΕΔΔΑ *Čela κατά Αλβανίας* (Προσφυγή No 73274/17), απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 2022, παρ. 32.

¹⁶. Βλ. ΕΔΔΑ *Ghrenassia κατά Λουξεμβούργου* (Προσφυγή No 27160/19), απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2021, παρ. 29.

¹⁷. Βλ. ΕΔΔΑ *Lupeni Greek Catholic Parish and Others κατά Ρουμανίας*, ό.π., παρ. 116, ΕΔΔΑ *Nejdet Şahin και Perihan Şahin κατά Τουρκίας* (Προσφυγή No 13279/05), απόφαση της 20ής Οκτωβρίου 2011 του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης, παρ. 58 και ΕΔΔΑ *Legrand κατά Γαλλίας* (Προσφυγή No 23228/08), απόφαση της 26ης Μαΐου 2011, παρ. 37.

¹⁸. Βλ. ΕΔΔΑ *Petko Petkov κατά Βουλγαρίας* (Προσφυγή No 2834/06), απόφαση της 19ης Φεβρουαρίου 2013, παρ. 32.

στην απόφαση αυτή. Είχαν κρίνει την αγωγή και την έφεση του προσφεύγοντος παραδεκτές και τις είχαν εξετάσει βάσει του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ. Τη στιγμή που ο προσφεύγων κατέθεσε αναίρεση, τα διοικητικά δικαστήρια δεν είχαν θέσει κανένα ζήτημα παραδεκτού και δεν υπήρχε καμία ένδειξη μιας αντιληπτής εξέλιξης της νομολογίας που να αποκλίνει από την ερμηνεία που δόθηκε στην υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφαση του ΣτΕ, η οποία είχε ακολουθηθεί σε αποφάσεις που εκδόθηκαν στη συνέχεια. Η νέα ερμηνεία που δόθηκε στην υπ' αριθμ. 800/2021 απόφαση είχε ως αποτέλεσμα η αγωγή του προσφεύγοντος να θεωρηθεί για πρώτη φορά απαράδεκτη. Ο προσφεύγων δεν είχε λόγο να πιστεύει ότι το ΣτΕ θα παρέκκλινε από την προηγούμενη νομολογία του¹⁹.

Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η ερμηνεία του ΣτΕ είχε ως αποτέλεσμα η αγωγή του προσφεύγοντος να μην είναι εφεξής επιδεκτική δικαστικής εξέτασης. Συγκεκριμένα, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης, ιδίως τη διαπίστωση ότι μέχρι τη θέσπιση ειδικής νομοθεσίας το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ δεν μπορούσε να εφαρμοστεί αναλογικά και ότι τα διοικητικά δικαστήρια στερούνταν αρμοδιότητας, η απόφαση του ΣτΕ αποτέλεσε ανυπέρβλητο εμπόδιο σε οποιαδήποτε μελλοντική προσπάθεια του προσφεύγοντος να αξιώσει αποζημίωση από το Κράτος για υποτιθέμενα σφάλματα των πολιτικών δικαστηρίων, μέχρι την τελική υιοθέτηση νέας νομοθεσίας²⁰.

Συνεπώς, επαναλαμβάνοντας ότι όλες οι διατάξεις της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο που να εγγυώνται δικαιώματα πρακτικά και αποτελεσματικά και όχι θεωρητικά και αβέβαια, το Δικαστήριο, αν και κατανοεί την πολυπλοκότητα του ζητήματος και την ανάγκη διασφάλισης της ασφάλειας δικαίου και προστασίας της εξουσίας της δικαιοσύνης, δεν πείθεται από το επιχείρημα ότι, όσον αφορά την αποτυχία μέχρι σήμερα της εισαγωγής της απαραίτητης νομοθεσίας, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι έχει περάσει μόνο σύντομο χρονικό διάστημα από την απόρριψη της αγωγής του προσφεύγοντος. Στο σημείο αυτό, σημειώνεται ότι η ανάγκη θέσπισης ειδικής νομοθεσίας δηλώθηκε για πρώτη φορά με την υπ' αριθμ. 1501/2014 απόφαση και η Κυβέρνηση δεν αναφέρει καμία ενέργεια προς αυτή την κατεύθυνση μέχρι στιγμής. Συνεπώς, η νέα ερμηνεία που διατυπώθηκε στην επίμαχη απόφαση, η οποία είχε ως αποτέλεσμα η αγωγή του προσφεύγοντος να κριθεί απαράδεκτη, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν έχει θεσπιστεί νομοθεσία για περισσότερο από επτά χρόνια, επέβαλε έναν περιορισμό στο δικαίωμα πρόσβασης του προσφεύγοντος σε δικαστήριο για αόριστο χρονικό διάστημα, ο οποίος πρέπει τουλάχιστον να θεωρηθεί ότι δημιουργήσε μια ανασφάλεια δικαίου στον προσφεύγοντα²¹. Επιπλέον, δεν υπάρχει τίποτα στη συμπεριφορά του προσφεύγοντα που να δικαιολογεί ότι το βάρος των συνεπειών αυτής της ανασφάλειας πρέπει να το επωμιστεί ο ίδιος²².

Τέλος, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στην επίμαχη απόφαση, οι μειοψηφούντες δικαστές επεσήμαναν ότι, με την υπ' αριθμ. 799/2021 απόφαση, που εκδόθηκε την ίδια ημερομηνία, έγινε δεκτή η αναλογική εφαρμογή του άρθρου 105 μέχρι τη στιγμή που ο νομοθέτης θα εξέδιδε ειδικούς κανονισμούς για την ευθύνη του Κράτους για πράξεις της δικαιοσύνης, όσον αφορά τα δικαιώματα που απορρέουν από την έννομη τάξη της ΕΕ. Το Δικαστήριο κατανοεί το επιχείρημα που προβάλλεται σχετικά με την ανάγκη ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ όσον αφορά την ευθύνη του Κράτους για αποφάσεις που παραβιάζουν το δίκαιο αυτό. Ωστόσο, τονίζει ότι η αλλαγή θέσης που υιοθετήθηκε με την υπ' αριθμ. 800/2021 απόφαση είχε ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό της πρόσβασης του προσφεύγοντος σε δικαστήριο, σε υπόθεση που αφορούσε απόφαση πολιτικού δικαστηρίου για την οποία το Δικαστήριο είχε διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της Σύμβασης.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω παρατηρήσεων, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι επιβλήθηκε στον προσφεύγοντα ένα δυσανάλογο βάρος, στερώντας του κάθε σαφή και πρακτική δυνατότητα να αποφανθούν τα δικαστήρια για την αγωγή του, με αποτέλεσμα να παραβιαστεί η ουσία του δικαιώματός του πρόσβασης σε δικαστήριο.

¹⁹. Βλ., *mutatis mutandis*, ΕΔΔΑ *Gil Sanjuan κατά Ισπανίας* (Προσφυγή Νο 48925/15), απόφαση της 26ης Μαΐου 2020, παρ. 39 και ΕΔΔΑ *Legros και άλλοι κατά Γαλλίας* (Προσφυγή Νο 72173/17 και 17 άλλες), απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2023, παρ. 156-157.

²⁰. Βλ., *mutatis mutandis*, ΕΔΔΑ *Lupaş και άλλοι κατά Ρουμανίας* (Προσφυγές Νος 1434/02, 35370/02 και 1385/03), απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2006, παρ. 73.

²¹. Βλ., *mutatis mutandis*, ΕΔΔΑ *Arrozpide Sarasola και άλλοι κατά Ισπανίας* (Προσφυγές Νος 65101/16, 73789/16 και 73902/16), απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 2018, παρ. 107.

²². Βλ., *mutatis mutandis*, ΕΔΔΑ *Çela κατά Αλβανίας*, ό.π., παρ. 39.

Παραβίαση άρθρου 6 παρ. 1.

Άρθρο 41: Το Δικαστήριο επιδίκασε στον προσφεύγοντα για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστη το ποσό των 5.000 ευρώ και το ποσό των 1.860 ευρώ για δικαστικά έξοδα.

Υπόθεση Nealon και Hallam κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Προσφυγές Nos 32483/19 και 35049/19), απόφαση της 11ης Ιουνίου 2024 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης

μη καταβολή αποζημίωσης – δικαστική πλάνη – νέες προϋποθέσεις νόμου

Υπό το φως νέων αποδεικτικών στοιχείων που προέκυψαν, το Ποινικό Τμήμα του Εφετείου («CACD») ακύρωσε τις καταδίκες των προσφευγόντων, με την αιτιολογία ότι ήταν «επισημαστές». Η εισαγγελία δεν ζήτησε επανεκδίκαση της υπόθεσης. Οι δύο προσφεύγοντες υπέβαλαν στη συνέχεια αίτηση για αποζημίωση λόγω «δικαστικής πλάνης».

Οι αιτήσεις τους εξετάστηκαν βάσει του νέου άρθρου 133(1ZA) του Νόμου περί Ποινικής Δικαιοσύνης του 1998, ο οποίος τροποποιήθηκε το 2014 μετά την έκδοση της απόφασης του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης στην υπόθεση *Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου*²³. Το αρχικό νομοθετικό κριτήριο βάσει του άρθρου 133(1) του Νόμου απαιτούσε να αποδεικνύεται, πέραν πάσης αμφιβολίας και μέσω νέου ή πρόσφατα ανακαλυφθέντος γεγονότος, ότι υπήρξε δικαστική πλάνη.

Πριν από την εισαγωγή του άρθρου 133(1ZA), δεν υπήρχε νομοθετικός ορισμός της δικαστικής πλάνης. Η νέα διάταξη προέβλεπε αποζημίωση μόνο εφόσον ένα νέο ή πρόσφατα ανακαλυφθέν γεγονός αποδείκνυε, πέραν πάσης αμφιβολίας, ότι ο αιτών δεν είχε διαπράξει το αδίκημα.

Οι αιτήσεις των προσφευγόντων απορρίφθηκαν καθώς δεν πληρούσαν αυτό το κριτήριο. Οι αιτήσεις τους για δικαστικό έλεγχο απορρίφθηκαν, ενώ οι εφέσεις τους απορρίφθηκαν επίσης, καθώς τα εθνικά δικαστήρια έκριναν ότι το άρθρο 133(1ZA) του Νόμου δεν ήταν ασύμβατο με το άρθρο 6 παρ. 2 της Σύμβασης.

Οι προσφεύγοντες διαμαρτύρονται βάσει του άρθρου 6 παρ. 2 ότι η απόρριψη των αιτήσεών τους για αποζημίωση λόγω δικαστικής πλάνης, με βάση το νέο κριτήριο στην ενότητα 133(1ZA), παραβίασε το τεκμήριο αθωότητάς τους.

Στις 28 Φεβρουαρίου 2023, Τμήμα του Δικαστηρίου παρέπεμψε την υπόθεση στο Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης.

Το Δικαστήριο σημείωσε ως προκαταρκτική παρατήρηση ότι το άρθρο 6 παρ. 2 έχει δύο πτυχές. Η πρώτη πτυχή λειτουργεί ως διαδικαστική εγγύηση στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης, επιβάλλοντας όρους σχετικά, μεταξύ άλλων, με το βάρος της απόδειξης, τα νομικά τεκμήρια πραγματικών και νομικών γεγονότων, το προνόμιο της μη αυτοενοχοποίησης, τη δημοσιότητα πριν από τη δίκη και τις πρόωρες δηλώσεις, είτε από το δικαστήριο είτε από άλλους δημόσιους αξιωματούχους, για την ενοχή του κατηγορουμένου.

Η δεύτερη πτυχή, που ήταν η σχετική με την υπόθεση των προσφευγόντων, αποσκοπούσε, ανεξαρτήτως της φύσης της υπόθεσης, στην προστασία των ατόμων που έχουν αθωωθεί από ποινική κατηγορία ή σε βάρος των οποίων έχουν διακοπεί οι ποινικές διαδικασίες, από το να αντιμετωπίζονται από δημόσιους αξιωματούχους και αρχές σαν να ήταν στην πραγματικότητα ένοχοι για το αδίκημα που τους αποδόθηκε. Αυτό συνέβαινε επειδή αυτά τα άτομα θεωρούνταν αθώα σύμφωνα με τον νόμο και έπρεπε να αντιμετωπίζονται κατά τρόπο σύμφωνο με αυτήν την αθωότητα. Κατά συνέπεια, η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας παρέμενε και μετά την ολοκλήρωση των ποινικών διαδικασιών, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι, αναφορικά με οποιαδήποτε κατηγορία που δεν είχε αποδειχθεί, η αθωότητα του συγκεκριμένου ατόμου γινόταν σεβαστή. Η βασική αυτή ανησυχία βρισκόταν στον πυρήνα της προσέγγισης του Δικαστηρίου ως προς την εφαρμογή του άρθρου 6 παρ. 2 σε αυτές τις περιπτώσεις.

Στην υπόθεση *Allen*, το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης είχε εξετάσει το πλαίσιο του άρθρου 133 του Νόμου (πριν από την τροποποίησή του το 2014) και, βάσει των αποδεικτικών στοιχείων που είχε στη διάθεσή του, είχε πειστεί ότι ο προσφεύγων είχε αποδείξει τον αναγκαίο σύνδεσμο μεταξύ των ποινικών

²³. (Προσφυγή No 25424/09), απόφαση της 12ης Ιουλίου 2013 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης.

διαδικασιών και των μεταγενέστερων διαδικασιών αποζημίωσης. Το δικαίωμα υποβολής αίτησης για αποζημίωση λόγω δικαστικής πλάνης είχε ενεργοποιηθεί από την εκ των υστέρων ανατροπή της καταδίκης. Επιπλέον, προκειμένου να εξεταστεί εάν πληρούνται τα σωρευτικά κριτήρια του άρθρου 133, ο Υπουργός Δικαιοσύνης και τα δικαστήρια στις διαδικασίες δικαστικού ελέγχου έπρεπε να εξετάσουν την απόφαση του ποινικού Εφετείου (CADC), ώστε να διαπιστώσουν αν η ανατροπή της καταδίκης βασίστηκε σε νέα αποδεικτικά στοιχεία και αν αυτά οδήγησαν σε δικαστική πλάνη. Δεδομένου ότι δεν είχε υποστηριχθεί πως το πλαίσιο του άρθρου 133 είχε τροποποιηθεί με οποιονδήποτε άλλο ουσιαστικό τρόπο, οι διαδικασίες αποζημίωσης εξακολουθούσαν να απαιτούν την εξέταση της έκβασης της προηγούμενης ποινικής διαδικασίας και, συγκεκριμένα, της απόφασης του ποινικού Εφετείου.

Το Δικαστήριο τόνισε ότι, στις διαδικασίες αποζημίωσης, το αρμόδιο αποφασίζον όργανο εστιάζει στον αντίκτυπο του νέου ή νεοανακαλυφθέντος γεγονότος, σημείο που θα μπορούσε να είναι κεντρικό για την εκτίμηση της ουσίας της υπόθεσης, εάν κρινόταν εφαρμοστέο το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ. Ωστόσο, απαιτούνταν επίσης η αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων, εφόσον ήταν αναγκαίο, προκειμένου να διαπιστωθεί αν το γεγονός αυτό αποδείκνυε, πέραν πάσης αμφιβολίας, ότι ο προσφεύγων δεν είχε διαπράξει το αδίκημα. Υπό αυτή την έννοια, η παρούσα υπόθεση διέφερε από άλλες υποθέσεις που είχε εξετάσει το Δικαστήριο, στις οποίες τα δικαστήρια στις μεταγενέστερες διαδικασίες δεν είχαν κληθεί να εξετάσουν την έκβαση των προηγούμενων ποινικών διαδικασιών ή/και να προβούν σε επανεξέταση ή αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων του ποινικού φακέλου.

Το Δικαστήριο δεν βλέπει τον λόγο να παρεκκλίνει από τις διαπιστώσεις του στην υπόθεση *Allen* σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 6 παρ. 2, οπότε και έκρινε ότι τυγχάνει, εν προκειμένω, εφαρμογής.

Το Δικαστήριο, στις περισσότερες περιπτώσεις, ακολούθησε την προσέγγιση που ορίστηκε στην υπόθεση *Allen* σε σχέση με τις τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις της νομολογίας του όσον αφορά τη δεύτερη πτυχή του άρθρου 6 παρ. 2, δηλαδή:

(1) Ζητήματα κόστους και αιτήματα αποζημίωσης από πρώην κατηγορούμενους, όπου γινόταν διάκριση μεταξύ: α) διαδικασιών που ακολούθησε μια αθώωση και β) διαδικασιών που ακολούθησε διακοπή της ποινικής δίωξης

(2) Υποθέσεις που αφορούσαν αστικές αγωγές αποζημίωσης που κατατέθηκαν από θύματα

(3) Υποθέσεις που αφορούσαν πειθαρχικές διαδικασίες

Στη δεύτερη και τρίτη κατηγορία υποθέσεων, καθώς και στις υποθέσεις που εμπίπτουν στη δεύτερη διάκριση της πρώτης κατηγορίας, το Δικαστήριο, ανεξάρτητα από το αν η ποινική διαδικασία είχε ολοκληρωθεί με διακοπή ή αθώωση, απέδωσε καθοριστική σημασία στο εάν η αμφισβητούμενη αιτιολογία ισοδυναμούσε με υπόνοια ή επιβεβαίωση ενοχής. Ωστόσο, οι υποθέσεις που αφορούσαν ζητήματα κόστους και αξιώσεις αποζημίωσης ή κάλυψης των εξόδων υπεράσπισης από πρώην κατηγορούμενους μετά από αθώωση (δηλαδή, υποθέσεις που εμπίπτουν στην πρώτη διάκριση της πρώτης κατηγορίας) ήταν κάπως πιο προβληματικές.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ήταν πλέον απαραίτητο ή επιθυμητό να διατηρηθεί η διάκριση μεταξύ αθώωσης και διακοπών της ποινικής δίωξης, όπως είχε διαμορφωθεί στη νομολογία του μετά από την απόφαση *Sekanina κατά Αυστρίας*²⁴, όσον αφορά την πρώτη κατηγορία υποθέσεων, η οποία παρείχε υψηλότερο επίπεδο προστασίας σε άτομα που είχαν αθωωθεί. Ενώ εκ πρώτης όψεως η διακοπή της δίωξης μπορεί να μην φαίνεται ότι έχει το ίδιο απαλλακτικό αποτέλεσμα με μια αθώωση, μια πιο προσεκτική εξέταση έδειχνε ότι η πραγματικότητα ήταν πολύ πιο σύνθετη και λιγότερο ξεκάθαρη. Η ποινική δίωξη μπορεί να διακοπεί λόγω ανεπαρκών αποδεικτικών στοιχείων για τη συνέχισή της ή, σε περιπτώσεις όπου υπήρχαν επαρκή στοιχεία για την άσκηση και, ενδεχομένως, για την επιτυχή ολοκλήρωση της δίωξης, η διακοπή ή η αθώωση μπορεί να οφείλονται σε τυπικό λόγο. Δεν υπήρχε εύλογος λόγος για τον οποίο οι κατηγορούμενοι που απαλλάχθηκαν με αθώωση έπρεπε να βρίσκονται σε ευνοϊκότερη θέση από εκείνους των οποίων η υπόθεση έληξε με διακοπή της δίωξης.

²⁴. (Προσφυγή No 13126/87), απόφαση της 25ης Αυγούστου 1993.

Επιπλέον, η σημασία μιας διακοπής της ποινικής δίωξης μπορεί να διαφέρει μεταξύ μεμονωμένων περιπτώσεων, καθώς και μεταξύ διαφορετικών νομικών συστημάτων.

Ήταν επίσης αξιοσημείωτο ότι στην υπόθεση *Allen* (η οποία, όπως και η υπόθεση *Sekanina*, αφορούσε αξίωση αποζημίωσης κατά του κράτους από πρώην κατηγορούμενο), το Τμήμα Ευρείας Σύμβασης δεν έκρινε σκόπιμο να διατηρήσει τη σαφή διάκριση μεταξύ διακοπής της δίωξης και αθώωσης, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί στην απόφαση *Sekanina*. Μολονότι η απόφαση *Allen* δεν σηματοδότησε ρητή απομάκρυνση από την υφιστάμενη νομολογία, εντούτοις περιλάμβανε μια σημαντική εξειδίκευση ως προς τις περιστάσεις υπό τις οποίες το Δικαστήριο θα ήταν διατεθειμένο να παράσχει το αυξημένο επίπεδο προστασίας του τεκμηρίου αθωότητας, το οποίο ένα αθωωθέν πρόσωπο θα μπορούσε να αντλήσει από τη δεύτερη πτυχή του άρθρου 6 παρ. 2. Στην πραγματικότητα, πολλές υποθέσεις ήταν πιθανό να εμπίπτουν σε αυτή τη γκρίζα ζώνη.

Επιπλέον, η διάκριση μεταξύ διακοπής της διαδικασίας και οριστικής αθώωσης επί της ουσίας δεν είχε εφαρμοστεί όσον αφορά είτε υποθέσεις που αφορούσαν αγωγές αστικής αποζημίωσης που υπέβαλαν τα θύματα είτε υποθέσεις που σχετίζονταν με πειθαρχικές διαδικασίες (η δεύτερη και η τρίτη κατηγορία, αντίστοιχα) ή οποιεσδήποτε άλλες δευτερεύουσες υποθέσεις που δεν εντάσσονταν εύκολα σε καμία από τις τρεις προαναφερθείσες κατηγορίες.

Αν και υπήρχαν σημαντικοί λόγοι πολιτικής για τη μη παρεμπόδιση, λόγω αθώωσης, της επιδίκασης αποζημιώσεων σε ένα θύμα ή της προστασίας ενός παιδιού σε κίνδυνο, εντούτοις δεν υπήρχε προφανής νομικός λόγος για την παροχή αυξημένης προστασίας σε ένα μικρό υποσύνολο δευτερευουσών υποθέσεων. Μια τέτοια προσέγγιση θα μπορούσε ακόμη και να οδηγήσει σε παράλογα αποτελέσματα των διαδικασιών που ακολουθούν μια αθώωση, όπου, αφενός, το θύμα διεκδικεί αστική αποζημίωση από το αθωωθέν πρόσωπο και, αφετέρου, το αθωωθέν πρόσωπο διεκδικεί αποζημίωση από το κράτος λόγω ζημιών από τη δίωξη ή τα έξοδα υπεράσπισης.

Κατά συνέπεια, ανεξάρτητα από τη φύση των επακόλουθων συνδεδεμένων διαδικασιών και ανεξάρτητα από το αν η ποινική διαδικασία κατέληξε σε αθώωση ή διακοπή, οι αποφάσεις και η αιτιολογία των εθνικών δικαστηρίων ή άλλων αρχών σε αυτές τις επακόλουθες συνδεδεμένες διαδικασίες, όταν εξετάζονται ως σύνολο και στο πλαίσιο της άσκησης που υποχρεούνταν να αναλάβουν βάσει του εσωτερικού δικαίου, θα συνιστούσαν παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 στη δεύτερη πτυχή του εάν ισοδυναμούσαν με την απόδοση ποινικής ευθύνης στον προσφεύγοντα. Η απόδοση ποινικής ευθύνης σε ένα άτομο σήμαινε την έκφραση άποψης ότι αυτός (ή αυτή) ήταν ένοχος (ή ένοχη) σύμφωνα με το ποινικό κριτήριο τέλεσης μιας εγκληματικής πράξης.

Αυτή η προσέγγιση αντανάκλυνε το γεγονός ότι, σε εθνικό επίπεδο, οι δικαστές ενδέχεται να καλούνται, εκτός του πλαισίου μιας ποινικής δίωξης, να εκδικάσουν υποθέσεις που προκύπτουν από τα ίδια πραγματικά περιστατικά με μια προηγούμενη ποινική δίωξη που δεν οδήγησε σε καταδίκη. Η προστασία που παρέχεται από το άρθρο 6 παρ. 2 στη δεύτερη πτυχή του δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται με τρόπο που να εμποδίζει τα εθνικά δικαστήρια σε μεταγενέστερες διαδικασίες – στις οποίες ασκούν διαφορετική λειτουργία από εκείνη του ποινικού δικαστή, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του εσωτερικού δικαίου – να εξετάζουν τα ίδια πραγματικά περιστατικά που είχαν κριθεί στις προηγούμενες ποινικές διαδικασίες, υπό την προϋπόθεση ότι, κατά την εξέτασή τους, δεν αποδίδουν ποινική ευθύνη στο εμπλεκόμενο πρόσωπο. Για ένα άτομο που αθώωθηκε ή του οποίου η ποινική δίωξη διακόπηκε θα εξακολουθούσε να ισχύει η συνήθης εφαρμογή των εθνικών κανόνων σχετικά με τα αποδεικτικά στοιχεία και το κριτήριο απόδειξης εκτός των ποινικών δικών.

Το Δικαστήριο, εφαρμόζοντας τις αρχές αυτές στην παρούσα υπόθεση, σημείωσε ότι το ζήτημα που ανέκυψε εν προκειμένω ήταν εάν η απόρριψη της αποζημίωσης ισοδυναμούσε με απόδοση ποινικής ευθύνης στους προσφεύγοντες. Μια παραβίαση θα μπορούσε να διαπιστωθεί μόνο εάν συνέβαινε κάτι τέτοιο.

Το άρθρο 6 παρ. 2 δεν εγγυάται σε ένα άτομο, του οποίου η ποινική καταδίκη είχε ανατραπεί, το δικαίωμα αποζημίωσης για δικαστική πλάνη και το άρθρο 3 του Εβδόμου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης²⁵ προβλέπει δικαίωμα αποζημίωσης μόνο όταν πληρούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Σε

²⁵. Το άρθρο 3 του Εβδόμου Πρωτοκόλλου περί δικαιώματος αποζημίωσης σε περίπτωση δικαστικής πλάνης ορίζει ότι: «Όταν ένα πρόσωπο καταδικάστηκε με αμετάκλητη απόφαση για αξιόποινη πράξη και η καταδίκη αυτή ακυρωθεί ή όταν στο πρόσωπο

κάθε περίπτωση, το Ηνωμένο Βασίλειο δεν είχε υπογράψει ούτε είχε προσχωρήσει στο Έβδομο Πρωτόκολλο. Παρόλο που το άρθρο 3 του Εβδόμου Πρωτοκόλλου δεν αποτελούσε μορφή *lex specialis* που να αποκλείει την εφαρμογή του άρθρου 6 παρ. 2 σε αιτήματα αποζημίωσης για δικαστική πλάνη, το τελευταίο δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως δημιουργία δικαιώματος για τέτοια αποζημίωση κατά των Συμβαλλόμενων Κρατών που δεν είχαν κυρώσει το Έβδομο Πρωτόκολλο. Επιπλέον, στο πλαίσιο του άρθρου 6 παρ. 2, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να ορίσει τι συνιστά «δικαστική πλάνη», όταν το άρθρο 3 του Εβδόμου Πρωτοκόλλου δεν το έκανε. Συνεπώς, το εναγόμενο Κράτος είναι ελεύθερο να αποφασίσει πώς θα ορίσει τη «δικαστική πλάνη» για τους σκοπούς αυτούς και να χαράξει μια θεμιτή πολιτική γραμμή σχετικά με το ποιοι, από το ευρύτερο σύνολο των ατόμων των οποίων οι καταδίκες είχαν ανατραπεί κατόπιν έφεσης, θα ήταν επιλέξιμοι για αποζημίωση, υπό την προϋπόθεση ότι η πολιτική αυτή δεν θα είχε ως αποτέλεσμα η ίδια η απόρριψη της αποζημίωσης να συνεπάγεται την απόδοση ποινικής ευθύνης σε έναν ανεπιτυχή προσφεύγοντα.

Τα κριτήρια που θέτει το άρθρο 133(1ZA) απαιτούν από τον Υπουργό Δικαιοσύνης, στο πλαίσιο μιας εμπιστευτικής αστικής και διοικητικής διαδικασίας, να μην σχολιάσει βάσει των αποδεικτικών στοιχείων που υπήρχαν κατά την έφεση το εάν ο προσφεύγων θα έπρεπε ή πιθανώς θα αθωνόταν ή θα καταδικαζόταν, ούτε το εάν τα αποδεικτικά στοιχεία υποδήλωναν την ενοχή ή την αθωότητά του. Αντιθέτως, έπρεπε να εξετάσει αποκλειστικά το εάν το νέο ή νεοανακαλυφθέν γεγονός, το οποίο οδήγησε στην ανατροπή της καταδίκης, αποδείκνυε, πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας, ότι ο προσφεύγων δεν διέπραξε το εν λόγω αδίκημα. Συνεπώς, δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι η απόρριψη της αποζημίωσης από τον Υπουργό Δικαιοσύνης απέδιδε ποινική ευθύνη στον προσφεύγοντα, εκφράζοντας την άποψη ότι αυτός ή αυτή ήταν ένοχος ή ένοχη σύμφωνα με το ποινικό κριτήριο τέλεσης του εγκλήματος και, επομένως, υποδηλώνοντας ότι η ποινική διαδικασία θα έπρεπε να είχε κριθεί διαφορετικά. Το γεγονός ότι δεν μπορούσε να αποδειχθεί, σύμφωνα με το πολύ υψηλό κριτήριο απόδειξης «πέραν πάσης αμφιβολίας», ότι ο προσφεύγων δεν διέπραξε το αδίκημα – είτε βάσει ενός νέου ή νεοανακαλυφθέντος γεγονότος είτε με άλλον τρόπο – δεν ισοδυναμούσε με μια διαπίστωση ότι πράγματι διέπραξε το αδίκημα.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο τόνισε ότι, κατά τη δεύτερη πτυχή του, το άρθρο 6 παρ. 2 προστατεύει την αθωότητα υπό το πρίσμα του νόμου και όχι την τεκμηρίωση πραγματικής αθωότητας, όπως υποστήριζαν οι προσφεύγοντες. Ο Υπουργός Δικαιοσύνης δεν υποχρεούνταν, βάσει του άρθρου 133(1ZA), να σχολιάσει την αθωότητα ενός προσφεύγοντα υπό το νομικό αυτό πρίσμα και η απόρριψη μιας αίτησης αποζημίωσης βάσει του εν λόγω άρθρου δεν ήταν ασυμβίβαστη με τη συνεχή αθωότητά του υπό αυτή τη νομική έννοια.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, το Δικαστήριο έκρινε ότι η απόρριψη των αξιώσεων αποζημίωσης των προσφευγόντων βάσει του άρθρου 133(1ZA) δεν παραβίασε την τεκμαιρόμενη αθωότητα στη δεύτερή της εκδοχή. Αν και το Δικαστήριο δεν ήταν αδιάφορο για τις ενδεχόμενα καταστρεπτικές συνέπειες μιας άδικης καταδίκης, ο ρόλος του δεν ήταν να καθορίσει πώς τα κράτη θα έπρεπε να μεταφράσουν σε υλικούς όρους την ηθική υποχρέωση που μπορεί να έχουν απέναντι σε άτομα που έχουν καταδικαστεί αδικώς. Αντίθετα, στην παρούσα περίπτωση, το μοναδικό του καθήκον ήταν να κρίνει αν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 2 βάσει των γεγονότων των δύο υποθέσεων που εκκρεμούσαν ενώπιόν του, λόγω της λειτουργίας ενός συστήματος αποζημιώσεων που είχε καθιερωθεί σε εθνικό επίπεδο και λειτουργούσε με περιοριστικούς όρους.

Μη παραβίαση άρθρου 6 παρ. 2.

αυτό απονεμηθεί χάρη με βάση ένα νέο ή μεταγενέστερο της απόφασης γεγονός που αποδεικνύει άμεσα ότι υπήρχε δικαστική πλάνη, τότε το πρόσωπο που υποβλήθηκε σε ποινή, η οποία ήταν αποτέλεσμα αυτής της καταδίκης, θα αποζημιώνεται σύμφωνα με το νόμο ή την πρακτική που ακολουθείται στο Κράτος, για το οποίο πρόκειται, εκτός εάν αποδειχθεί ότι η μη έγκαιρη αποκάλυψη του άγνωστου γεγονότος οφείλεται ολικά ή μερικά σ' αυτό το πρόσωπο».

Άρθρο 10 – Ελευθερία έκφρασης

Υπόθεση Θωμαΐδης κατά Ελλάδας (Προσφυγή Νο 28345/16), απόφαση της 7ης Μαΐου 2024

καταδίκη σε αποζημίωση δημοσιογράφου για τη μετάδοση υλικού σχετικά με φερόμενα στημένα παιχνίδια στο ελληνικό ποδόσφαιρο – υπέρβαση των ορίων της υπεύθυνης δημοσιογραφίας

Ο προσφεύγων, Κυριάκος Θωμαΐδης, είναι Έλληνας υπήκοος που ζει στη Θεσσαλονίκη. Κατά τη διάρκεια της τηλεοπτικής εκπομπής «Δίκη στον ΣΚΑΪ», που παρουσίαζε και αφορούσε στημένους ποδοσφαιρικούς αγώνες, αποκάλυψε μαρτυρικές καταθέσεις που ελήφθησαν στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας εν εξελίξει, χωρίς να αποκαλύψει τις πηγές των αποδεικτικών του στοιχείων. Ο Β.Μ., πρόεδρος ποδοσφαιρικού συλλόγου και αντιπρόεδρος τότε της Ελληνικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας (ΕΠΟ), άσκησε αγωγή εναντίον του ζητώντας αποζημίωση ποσού 500.000 ευρώ λόγω προσβολής προσωπικότητας.

Το Πρωτοδικείο Πειραιά καταδίκασε τον προσφεύγοντα να καταβάλει στον Β.Μ. ως αποζημίωση το ποσό των 10.000 ευρώ, κρίνοντας ότι είχε βλαφθεί η τιμή και η υπόληψη του ενάγοντα, καθώς και η κοινωνική και επαγγελματική του θέση ως μεγαλομετόχου ποδοσφαιρικού συλλόγου. Το Εφετείο επικύρωσε την πρωτόδικη απόφαση, ενώ ο ΑΠ απέρριψε την αναίρεση του προσφεύγοντα κρίνοντας ότι η τηλεοπτική εκπομπή ήταν δυσφημιστική για τον Β.Μ., καθώς και ότι η πρωτόδικη απόφαση ήταν συμβατή τόσο με το άρθρο 10 της Σύμβασης όσο και με το άρθρο 14 του Συντάγματος σχετικά με την ελευθερία της έκφρασης και του Τύπου.

Προσέφυγε στο Δικαστήριο καταγγέλλοντας ότι η απόφαση των ελληνικών δικαστηρίων να καταβάλει αποζημίωση παραβίασε την ελευθερία της έκφρασής του.

Το Δικαστήριο, αρχικά, σημείωσε ότι το αποτέλεσμα της πολιτικής δίκης που καταγγέλλεται συνιστά παρέμβαση στο δικαίωμα του προσφεύγοντος για ελευθερία έκφρασης. Διαπίστωσε ότι η παρέμβαση αυτή ήταν «προβλεπόμενη από τον νόμο» και επιδίωκε ως θεμιτούς σκοπούς την προστασία «της φήμης ή των δικαιωμάτων των άλλων», την αποτροπή «της γνωστοποίησης πληροφοριών που ελήφθησαν εμπιστευτικά» και τη διατήρηση «της εξουσίας και της αμεροληψίας της δικαιοσύνης». Παραμένει να εξεταστεί αν η επέμβαση ήταν «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία».

Οι σχετικές γενικές αρχές της νομολογίας του Δικαστηρίου έχουν συνοψιστεί στην υπόθεση *Bédat κατά Ελβετίας*²⁶. Το Δικαστήριο έχει επαναλάβει, ειδικότερα, ότι ο Τύπος διαδραματίζει ουσιώδη ρόλο σε μια δημοκρατική κοινωνία και έχει καθήκον να μεταδίδει πληροφορίες και ιδέες για θέματα δημόσιου ενδιαφέροντος. Ωστόσο, η προστασία που παρέχει το άρθρο 10 της Σύμβασης στους δημοσιογράφους υπόκειται στον όρο ότι αυτοί ενεργούν με καλή πίστη για την παροχή ακριβών και αξιόπιστων πληροφοριών, σύμφωνα με τις αρχές της υπεύθυνης δημοσιογραφίας. Το ζήτημα της υπεύθυνης δημοσιογραφίας περιλαμβάνει τη νομιμότητα της συμπεριφοράς του δημοσιογράφου, ενώ το γεγονός ότι ένας δημοσιογράφος παραβίασε τον νόμο αποτελεί σχετική, αλλά όχι καθοριστική, παράμετρο κατά την εκτίμηση του κατά πόσον ενήργησε υπεύθυνα. Όταν οι δημοσιογράφοι αναφέρονται σε εκκρεμείς ποινικές δίκες, οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη το δικαίωμα όλων για δίκαιη δίκη, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης, που περιλαμβάνει το δικαίωμα σε αμερόληπτο δικαστήριο. Ο σχολιασμός, συνεπώς, δεν πρέπει να επεκτείνεται σε δηλώσεις που πιθανώς υπονομεύουν, έστω και ακούσια, τις πιθανότητες ενός προσώπου να τύχει δίκαιης δίκης. Είναι θεμιτό να παρέχεται ειδική προστασία στο απόρρητο των δικαστικών ερευνών στις ποινικές διαδικασίες, λόγω της σοβαρότητας που ενέχουν τόσο για τη δικαιοσύνη όσο και για το δικαίωμα των ερευνώμενων ατόμων να τεκμαίρονται αθώοι. Στο ειδικό πλαίσιο της προστασίας της εμπιστευτικότητας των πληροφοριών, μια από τις σχετικές παραμέτρους είναι αν οι πληροφορίες αυτές ήταν γνωστές ή όχι στο κοινό. Όταν μια πληροφορία είναι ήδη γνωστή στο κοινό, το ενδιαφέρον για τη διατήρηση της εμπιστευτικότητάς της μπορεί να μην αποτελεί πλέον υπέρτερη ανάγκη. Ωστόσο, αυτό δεν αφαιρεί κατ' ανάγκη την προστασία του άρθρου 8 της Σύμβασης, ειδικά αν το ενδιαφερόμενο πρόσωπο δεν έχει συγκατατεθεί στη γνωστοποίησή της²⁷.

²⁶. Προσφυγή Νο 56925/08, απόφαση της 29ης Μαρτίου 2016 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, παρ. 48-54.

²⁷. Βλ. ΕΔΔΑ *N.Š. κατά Κροατίας* (Προσφυγή Νο 36908/13), απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2020, παρ. 100.

Το πλαίσιο εντός του οποίου γίνονται οι δηλώσεις είναι επίσης σημαντικό, όπως στην περίπτωση προφορικών δηλώσεων που διατυπώνονται κατά τη διάρκεια ζωντανής μετάδοσης, όπου ο παρουσιαστής στερείται της δυνατότητας να αναδιατυπώσει, να τελειοποιήσει ή να αποσύρει τις δηλώσεις πριν αυτές δημοσιοποιηθούν²⁸. Επιπλέον, η τιμωρία ενός δημοσιογράφου για τη συμβολή του στη διάδοση δηλώσεων που έγιναν από άλλο πρόσωπο σε συνέντευξη θα παρεμπόδιζε σοβαρά τη συμβολή του Τύπου στη συζήτηση θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος και δεν θα πρέπει να εξετάζεται, εκτός αν υπάρχουν ιδιαίτερα ισχυροί λόγοι²⁹.

Το έργο του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο της εποπτικής του λειτουργίας, δεν είναι να υποκαταστήσει τις εθνικές αρχές, αλλά να εξετάσει, σύμφωνα με το άρθρο 10 της Σύμβασης, τις αποφάσεις που έχουν λάβει αυτές, εντός του περιθωρίου διακριτικής ευχέρειας που διαθέτουν. Το Δικαστήριο πρέπει να εξετάσει την επίμαχη παρέμβαση υπό το φως της συνολικής υπόθεσης και να καθορίσει αν ήταν αναλογική προς τον θεμιτό σκοπό που επιδιώχθηκε και αν οι λόγοι που επικαλέστηκαν οι εθνικές αρχές για να την αιτιολογήσουν είναι «σχετικοί και επαρκείς». Όταν οι εθνικές αρχές έχουν σταθμίσει τα εμπλεκόμενα συμφέροντα σύμφωνα με τα κριτήρια που θέτει η νομολογία του Δικαστηρίου, το τελευταίο θα απαιτήσει ισχυρούς λόγους για να αντικαταστήσει την άποψή του με αυτή των εθνικών δικαστηρίων³⁰. Το Δικαστήριο στη συνέχεια εξέτασε την αιτιολόγηση της παρέμβασης, λαμβάνοντας υπόψη την εκτίμηση των εθνικών δικαστηρίων.

Το Δικαστήριο εξέτασε τη νομιμότητα της συμπεριφοράς του προσφεύγοντος και διαπίστωσε ότι δεν αμφισβητείται ότι, στις 22 Οκτωβρίου 2012, ο προσφεύγων είχε μεταδώσει στην εκπομπή του παρανόμως τις μαρτυρικές καταθέσεις από εκκρεμούσα ποινική δικογραφία και ότι οι συνομιλίες που αποκαλύφθηκαν στην εκπομπή στις 12 Νοεμβρίου 2012 είχαν υποκλαπεί παρανόμως. Αυτό έγινε δεκτό από τα εθνικά δικαστήρια και δεν αμφισβητήθηκε από τον προσφεύγοντα. Το στοιχείο αυτό διαδραμάτισε ρόλο στη στάθμιση των συμφερόντων στην οποία προέβη το Δικαστήριο, το οποίο διαπίστωσε ότι τα εθνικά δικαστήρια ορθώς τόνισαν αυτό ως μέρος της στάθμισης των συμφερόντων τους στην υπόθεση, καθώς ο προσφεύγων, ως επαγγελματίας δημοσιογράφος, δεν μπορούσε να ισχυριστεί ότι καλή τη πίστει αγνοούσε τα παράνομα μέσα με τα οποία λήφθηκαν οι ηχογραφήσεις ή ότι η αποκάλυψη των μαρτυρικών καταθέσεων παραβίασε τη σχετική νομοθεσία.

Όσον αφορά το περιεχόμενο των επίμαχων τηλεοπτικών προγραμμάτων, τα εθνικά δικαστήρια κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ήταν σκόπιμα δυσφημιστικό και επιζήμιο για την τιμή και την υπόληψη του Β.Μ. καθώς και για την κοινωνική και επαγγελματική του θέση στο ελληνικό ποδόσφαιρο. Κατέληξε επίσης στο συμπέρασμα ότι τα αρχεία των συνομιλιών και των ισχυρισμών εναντίον του Β.Μ. που έκανε ο Α.Κ., δικηγόρος και πρόεδρος άλλου ποδοσφαιρικού συλλόγου ο οποίος συμμετείχε στην επίμαχη τηλεοπτική εκπομπή, συνοδευόμενα από προσβλητική γλώσσα, παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο έντονης διαμάχης μεταξύ των δύο ανδρών, χωρίς να συμβάλλουν περαιτέρω στην ευαισθητοποίηση των θεατών για τις υποθέσεις στημένων αγώνων.

Το Δικαστήριο συμφώνησε με τη διαπίστωση των εθνικών δικαστηρίων ότι ο προσφεύγων δεν κατέβαλε καμία προσπάθεια στο τηλεοπτικό πρόγραμμα του Οκτωβρίου να πλαισιώσει τις πληροφορίες σχετικά με τους ισχυρισμούς εναντίον του Β.Μ. σε μια ευρύτερη συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος σχετικά με τη διερεύνηση των υποθέσεων στησίματος αγώνων. Το ίδιο ισχύει, όπως τόνισαν τα εθνικά δικαστήρια, για την εκπομπή του Νοεμβρίου, την οποία ο προσφεύγων ετοίμασε γνωρίζοντας εκ των προτέρων όχι μόνο για τη διαμάχη μεταξύ των δύο ανδρών αλλά και για το βασικό περιεχόμενο της συνεισφοράς του Α.Κ., όπως υποδηλώνει η ανακοίνωση που έγινε πριν από την εκπομπή. Επιπλέον, το Δικαστήριο σημείωσε ότι ο προσφεύγων δεν ισχυρίστηκε ότι προσπάθησε να δώσει στον Β.Μ. την ευκαιρία να απαντήσει στις κατηγορίες που διατυπώθηκαν εναντίον του και ότι επέτρεψε στον Α.Κ. να προχωρήσει σε εκτεταμένη ανάγνωση των πρακτικών των υποκλαπέντων συνομιλιών χωρίς να κάνει καμία προσπάθεια εξισορρόπησης των αρνητικών απόψεων που περιέχονται σε αυτά. Το Δικαστήριο συμπέρανε από όλα τα παραπάνω ότι ο προσφεύγων στόχευε σε

²⁸. Βλ. ΕΔΔΑ *Lionarakis κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 1131/05), απόφαση της 5ης Ιουλίου 2007, παρ. 44.

²⁹. Βλ. ΕΔΔΑ *Jersild κατά Δανίας*, απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 1994, παρ. 35, ΕΔΔΑ *Erla Hlynisdóttir κατά Ισλανδίας* (Προσφυγή No 43380/10), απόφαση της 10ης Ιουλίου 2012, παρ. 71.

³⁰. Βλ. ΕΔΔΑ *Axel Springer AG κατά Γερμανίας* (Προσφυγή No 39954/08), απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 2012 του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης, παρ. 88.

μια συγκλονιστική κάλυψη του υποτιθέμενου ρόλου του Β.Μ. σε στημένους αγώνες και κάλεσε τους θεατές να καταλήξουν σε ένα προκαθορισμένο συμπέρασμα σχετικά με την ενοχή του.

Είναι γεγονός ότι η ποινική διερεύνηση των υποθέσεων στημένων αγώνων ήταν θέμα δημοσίου ενδιαφέροντος, αφορούσε δε ένα πρόβλημα για το οποίο το κοινό είχε συμφέρον να ενημερωθεί και το οποίο είχε αναφερθεί ευρέως στα ελληνικά αθλητικά μέσα ενημέρωσης. Ωστόσο, τα εθνικά δικαστήρια με αιτιολογημένες αποφάσεις έκριναν ότι, δεδομένου ότι οι πληροφορίες που περιείχονταν στις καταθέσεις μαρτύρων και στις υποκλαπίδες συνομιλίες ήταν ήδη γνωστές στο κοινό, η αποκάλυψή τους δεν συνέβαλε στην ενημέρωση του κοινού. Εν προκειμένω, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ του αντικείμενου της ποινικής έρευνας για τις υποθέσεις στησίματος αγώνων δημοσίου συμφέροντος και του τρόπου με τον οποίο ο προσφεύγων προετοίμασε και διεξήγαγε τις εκπομπές του. Οι γνωστοποιήσεις των καταθέσεων δεν συνοδεύτηκαν από περαιτέρω συζήτηση επί του θέματος των υποθέσεων στησίματος αγώνων. Επίσης, πέραν του γεγονότος ότι οι ισχυρισμοί σχετικά με τη συμμετοχή του Β.Μ. σε στημένους αγώνες είχαν ήδη αποκαλυφθεί ένα έτος νωρίτερα, ο ίδιος ο Α.Κ. ανέφερε ότι αντιδρούσε στις προηγούμενες παρατηρήσεις του Β.Μ. και η συμπεριφορά του φαίνεται να ήταν μέρος προσωπικής διαμάχης.

Το Δικαστήριο σημείωσε ότι η κατάθεση που ανέγνωσε ο προσφεύγων στην εκπομπή του Οκτωβρίου καλυπτόταν σαφώς από το απόρρητο της εν λόγω ποινικής έρευνας. Σημείωσε περαιτέρω ότι ο Β.Μ. είχε, πριν από την εκπομπή του Νοεμβρίου, καλέσει με εξώδικη διαμαρτυρία του τον προσφεύγοντα και τον Α.Κ. να απόσχουν από οποιαδήποτε δυσφημιστική αναφορά στο όνομα ή τον χαρακτήρα του και να παρουσιάσουν οποιοδήποτε παράνομα αποκτηθέν υλικό στη διάθεσή τους. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το περιεχόμενο των εν λόγω εκπομπών καλούσε τους τηλεθεατές να καταλήξουν σε ένα προκαθορισμένο συμπέρασμα σχετικά με την ενοχή του Β.Μ. στις υποθέσεις στημένων αγώνων. Σε μια περίοδο κατά την οποία η ποινική έρευνα βρισκόταν σε εξέλιξη, αυτό συνεπαγόταν κίνδυνο επηρεασμού της πορείας της διαδικασίας. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο δεν βρήκε κανέναν λόγο να υποκαταστήσει την άποψη των εθνικών δικαστηρίων με τη δική του όταν τα εθνικά δικαστήρια, εξισορροπώντας το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης με το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και τη διατήρηση της εξουσίας και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας, έδωσαν σημαντικό βάρος στην παρανομία του τρόπου διάδοσης και απόκτησης του εν λόγω υλικού.

Το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο με τον οποίο ο προσφεύγων σχεδίασε και εκτέλεσε τις εκπομπές του, ευθυγραμμίστηκε με την εκτίμηση των εθνικών δικαστηρίων ότι στην παρούσα υπόθεση τα όρια της υπεύθυνης δημοσιογραφίας ξεπεράστηκαν.

Τέλος, η απόφαση καταβολής αποζημίωσης εκδόθηκε στο πλαίσιο αστικής και όχι ποινικής διαδικασίας. Κατά την εκτίμηση του ποσού της αποζημίωσης, τα εθνικά δικαστήρια αναφέρθηκαν ρητά σε συγκεκριμένα γεγονότα, όπως στη μετάδοση των εκπομπών σε εθνικό τηλεοπτικό δίκτυο, στο ευρύ κοινό της, συμπεριλαμβανομένων των επαγγελματιών του αθλητισμού και των φιλάθλων, και στην εκτιμώμενη ζημία στη φήμη του ενάγοντος Β.Μ.

Εν όψει των ανωτέρω, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η αιτιολογία των εθνικών δικαστηρίων σχετικά με την αναλογικότητα της επιδικασθείσας αποζημίωσης ήταν λυσιτελής και επαρκής και τα δικαστήρια εξέτασαν τα βασικά στοιχεία της υπόθεσης. Το Δικαστήριο ήταν ικανοποιημένο με τα εθνικά δικαστήρια που εφάρμοσαν πρότυπα σύμφωνα με τις αρχές που ενσωματώνονται στο άρθρο 10 της Σύμβασης και που βασίστηκαν σε αποδεκτή εκτίμηση των σχετικών γεγονότων. Ως εκ τούτου, δεν διέκρινε σοβαρούς λόγους που θα το υποχρέωναν να υποκαταστήσει την άποψή του με εκείνη των εθνικών δικαστηρίων και να αναίρεσει τη στάθμιση στην οποία προέβησαν. Επομένως, η παρέμβαση στην άσκηση του δικαιώματος του προσφεύγοντος στην ελευθερία της έκφρασης θα μπορούσε εύλογα να θεωρηθεί ως «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία», κατά την έννοια του άρθρου 10 παρ. 2, και οι αρχές του εναγόμενου Κράτους ενήργησαν εντός του περιθωρίου διακριτικής ευχέρειάς τους για την επίτευξη μιας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ των συγκρουόμενων συμφερόντων που διακυβεύονται. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν παραβιάστηκε η ελευθερία έκφρασης του προσφεύγοντα.

Μη παραβίαση άρθρου 10.

Άρθρο 1 Πρώτου Πρωτοκόλλου – Προστασία ιδιοκτησίας

Υπόθεση J. Paul Getty Trust και λοιποί κατά Ιταλίας (Προσφυγή Νο 35271/19), απόφαση της 2ας Μαΐου 2024

μουσείο Γκέτι – διαταγή κατάσχεσης αγάλματος

Η υπόθεση αφορά εντολή κατάσχεσης που εκδόθηκε από τις ιταλικές αρχές σχετικά με το «άγαλμα της Νικηφόρου Νεότητας» (γνωστό και ως ο «Αθλητής από τον Φάνο» ή «Λύσιππος του Φάνο»), ένα μπρούτζινο άγαλμα που χρονολογείται από την κλασική ελληνική περίοδο, το οποίο βρίσκεται στην κατοχή του ιδρύματος J. Paul Getty (στο εξής: το Ίδρυμα), ένα μη κερδοσκοπικό νομικό πρόσωπο εγγεγραμμένο στις ΗΠΑ. Το άγαλμα στεγάζεται στο μουσείο Getty Villa στις ΗΠΑ. Το 1964, το άγαλμα ανακαλύφθηκε από ψαράδες στην Αδριατική Θάλασσα, στα ανοιχτά των ιταλικών ακτών. Στη συνέχεια, πουλήθηκε σε άγνωστους αγοραστές και τα ίχνη του χάθηκαν μέχρι που εμφανίστηκε ξανά στο Μόναχο, οπότε και το 1977 αγοράστηκε από το Ίδρυμα.

Οι ιταλικές αρχές έκαναν αρκετές προσπάθειες να ανακτήσουν το άγαλμα, χωρίς επιτυχία. Το 2007 ξεκίνησε διαδικασία εκτέλεσης, η οποία οδήγησε στην έκδοση εντολής κατάσχεσης από το Πρωτοδικείο. Οι προσφεύγοντες προσέφυγαν ανεπιτυχώς έως το Ακυρωτικό Δικαστήριο. Επικυρώνοντας την απόφαση ανάκτησης, το Ακυρωτικό Δικαστήριο έκρινε ότι το άγαλμα, το οποίο προστατεύεται από την ιταλική νομοθεσία περί πολιτιστικής κληρονομιάς και την τελωνειακή νομοθεσία, είχε εξαχθεί παράνομα από την Ιταλία και στη συνέχεια αγοράστηκε εξ αμελείας από το Ίδρυμα.

Το ιταλικό Υπουργείο Δικαιοσύνης έχει αποστείλει διεθνές αίτημα προς τις αρχές των ΗΠΑ για αναγνώριση και εκτέλεση της απόφασης κατάσχεσης. Η διαδικασία εκκρεμεί ακόμη στην πρώτη φάση.

Οι προσφεύγοντες, δηλαδή το Ίδρυμα και δεκατέσσερα μέλη του διοικητικού του συμβουλίου, παραπονιούνται ότι η έκδοση της εντολής κατάσχεσης συνιστά παραβίαση του δικαιώματός τους στην ειρηνική απόλαυση της περιουσίας τους, όπως εγγυάται το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης. Επιπλέον, παραπονιούνται για τον κίνδυνο να στερηθούν το δικαίωμα αυτό, εάν οι ιταλικές αρχές επιτύχουν την αναγνώριση και εκτέλεση της απόφασης κατάσχεσης στις ΗΠΑ.

Το Δικαστήριο εξέτασε εάν τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου του Ιδρύματος πληρούν τις προϋποθέσεις του καθεστώτος «θύματος». Το Ίδρυμα, ως μια αυτοτελής νομική οντότητα, είχε αγοράσει και κατείχε το άγαλμα και ήταν ο καθ' ου της επίμαχης εντολής κατάσχεσης. Επιπλέον, όλες οι αποφάσεις των ιταλικών δικαστηρίων αφορούσαν μόνο το Ίδρυμα. Ήταν επίσης σαφές, από τα αποδεικτικά στοιχεία που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο, ότι τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου δεν είχαν ξεχωριστό νομικό συμφέρον. Το Δικαστήριο, επομένως, συμπέρανε ότι η εντολή κατάσχεσης επηρέαζε μόνο τα συμφέροντα του Ιδρύματος και, κατά συνέπεια, τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου δεν ήταν «θύματα» κατά την έννοια του άρθρου 34 της Σύμβασης. Συνεπώς, το Δικαστήριο έκανε δεκτή τη σχετική προκαταρκτική ένσταση της εναγόμενης Κυβέρνησης και απέρριψε την προσφυγή αναφορικά με τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου ως μη συμβατή *ratione personae*.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξέτασε το καθεστώς «θύματος» του Ιδρύματος καθώς και τα δύο ζητήματα που έθεσε η εναγόμενη Κυβέρνηση σχετικά με αυτό: εάν το προσφεύγον Ίδρυμα είχε επηρεαστεί επαρκώς από το επίμαχο μέτρο και εάν η Ιταλία μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη βάσει της Σύμβασης για την εκτέλεση του μέτρου. Αναφορικά με το πρώτο ζήτημα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το προσφεύγον Ίδρυμα είχε επηρεαστεί επαρκώς από το επίμαχο μέτρο, παρόλο που η εντολή κατάσχεσης δεν είχε ακόμα εκτελεστεί. Αναφορικά με τις συνέπειες της εντολής κατάσχεσης ακόμη και πριν από την εκτέλεση αυτής, το Δικαστήριο σημείωσε ότι το Ίδρυμα είχε αποδείξει ότι η εντολή κατάσχεσης το εμπόδιζε να εκθέσει το άγαλμα κατά τη διάρκεια έκθεσης στην Ιταλία, λόγω του κινδύνου κατάσχεσής του. Σχετικά με τις πιθανές συνέπειες από την εκτέλεση της εντολής στις ΗΠΑ, σύμφωνα με διεθνείς συμφωνίες που ισχύουν μεταξύ των ΗΠΑ και της Ιταλίας, οι ιταλικές αρχές είχαν υποβάλει αίτημα στις αρχές των ΗΠΑ με σκοπό την αναγνώριση και εκτέλεση της απόφασης κατάσχεσης. Το Δικαστήριο δεν πείστηκε από το επιχείρημα της εναγόμενης Κυβέρνησης ότι η εκτέλεση ήταν απίθανο να συμβεί, καθώς η συνεργασία για την εκτέλεση παρόμοιων αποφάσεων προβλεπόταν από συγκεκριμένες διεθνείς υποχρεώσεις που δεσμεύουν τις αρχές των ΗΠΑ. Επιπλέον, οι ιταλικές αρχές δεν ήταν νομικά υποχρεωμένες ούτε πρόθυμες να παραιτηθούν από την εκτέλεση της

εντολής. Αντίθετα, είχαν προβεί σε ενέργειες προς αυτή την κατεύθυνση. Συνεπώς, το προσφεύγον Ίδρυμα μπορούσε να ισχυριστεί ότι ήταν θύμα της καταγγελλόμενης παραβίασης κατά την έννοια του άρθρου 34 της Σύμβασης.

Εξετάζοντας το δεύτερο ζήτημα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, σε περίπτωση εκτέλεσης της διάταξης, οι αρχές των ΗΠΑ θα έπρεπε να προβούν στη φυσική αφαίρεση του αγάλματος. Ωστόσο, η αρχή που θα μπορούσε να εξαχθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου για μέτρα που λαμβάνονται στο πλαίσιο αιτημάτων διεθνούς δικαστικής συνδρομής, αλλά και σε υποθέσεις έκδοσης στις οποίες εξετάστηκαν παρόμοια ζητήματα, είναι ότι μια πράξη που εκκίνησε από την αιτούσα τη συνδρομή χώρα με βάση την εθνική της νομοθεσία και συνεχίστηκε από τη χώρα στην οποία υποβλήθηκε το αίτημα συνδρομής, ως απάντηση των συμβατικών υποχρεώσεων της, μπορεί να αποδοθεί στην αιτούσα χώρα ακόμη και αν η πράξη εκτελέστηκε από τη χώρα στην οποία υποβλήθηκε το αίτημα.

Υποβάλλοντας αίτημα εκτέλεσης της εντολής κατάσχεσης, η Ιταλία ήταν υποχρεωμένη να διασφαλίσει ότι η εντολή ήταν συμβατή με τη Σύμβαση. Συνεπώς, το επίμαχο μέτρο μπορούσε να εγείρει την ευθύνη της Ιταλίας για τους σκοπούς του άρθρου 1 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο απέρριψε την προκαταρκτική ένσταση της εναγόμενης Κυβέρνησης σε σχέση με το καθεστώς θύματος του προσφεύγοντος Ιδρύματος.

Εξετάστηκε περαιτέρω από το Δικαστήριο η ένσταση της εναγόμενης Κυβέρνησης σχετικά με την ύπαρξη περιουσιακού δικαιώματος που προστατεύεται από το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου. Αν και δεν αμφισβητήθηκε ότι το προσφεύγον Ίδρυμα είχε αγοράσει το άγαλμα, η εναγόμενη Κυβέρνηση αμφισβήτησε την εγκυρότητα, σύμφωνα τόσο με την ιταλική όσο και με την αμερικανική νομοθεσία, του τίτλου ιδιοκτησίας λόγω παραβίασης της ιταλικής νομοθεσίας περί πολιτιστικής κληρονομιάς, δεδομένου ότι τα πολιτιστικά αντικείμενα που ανήκουν στο Κράτος είναι αμεταβίβαστα και η διεκδίκησή τους ήταν ανεπίδεκτη παραγραφής.

Το Δικαστήριο σημείωσε ότι το περιουσιακό δικαίωμα του προσφεύγοντος Ιδρύματος επί του αγάλματος είχε τεκμηριωθεί βάσει της ιταλικής νομοθεσίας: οι ιταλικές αρχές είχαν προσκαλέσει το Ίδρυμα, ως τον σημερινό κάτοχό του, να συμμετάσχει στις εθνικές διαδικασίες στο πλαίσιο των οποίων είχε εκδοθεί η απόφαση κατάσχεσης και το Ίδρυμα είχε στην κατοχή του, από το 1977, το άγαλμα χωρίς καμία διακοπή, εκτός από εκείνες που προέκυπταν από νόμιμες συμφωνίες δανεισμού. Η μακρά πάροδος του χρόνου είχε ως συνέπεια την παραχώρηση στο Ίδρυμα ενός περιουσιακού δικαιώματος για την ειρηνική απόλαυση του αγάλματος, το οποίο είχε τεκμηριωθεί επαρκώς και ήταν αρκετά σημαντικό ώστε να συνιστά «περιουσία», κατά την έννοια του κανόνα που εκφράζεται στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου. Το Δικαστήριο απέρριψε την προκαταρκτική ένσταση της εναγόμενης Κυβέρνησης και έκρινε ότι το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης είναι εφαρμοστέο.

Η έκδοση της εντολής κατάσχεσης συνιστούσε παρέμβαση στα περιουσιακά δικαιώματα του προσφεύγοντος Ιδρύματος που προστατεύονται από το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης. Όσον αφορά τη φύση της παρέμβασης, η πολυπλοκότητα της νομικής κατάστασης στην παρούσα υπόθεση εμπόδισε την ακριβή κατηγοριοποίησή της. Το Δικαστήριο, συνεπώς, αποφάσισε να αφήσει ανοιχτό το ζήτημα του εφαρμοστέου κανόνα βάσει του άρθρου 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου και να εξετάσει την καταγγελλόμενη κατάσταση σύμφωνα με τον γενικό κανόνα της διάταξης αυτής. Ανεξάρτητα από τον εφαρμοστέο κανόνα, η παρούσα υπόθεση αφορούσε ένα ιδιαίτερα εξειδικευμένο ζήτημα, δηλαδή την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανάκτηση ενός αντικειμένου που εξήχθη παράνομα μέσω ενός μέτρου, το οποίο, αν και εκδόθηκε στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, εντούτοις είχε συνέπειες αστικής φύσεως. Η ιδιαιτερότητα του θέματος καταδεικνύεται περαιτέρω από το γεγονός ότι παρόμοια μέτρα για την ανάκτηση αντικειμένων που εξήχθησαν παράνομα ρυθμίστηκαν σταδιακά βάσει του διεθνούς δικαίου. Κατά συνέπεια, η δικαιολόγηση της εν λόγω παρέμβασης έπρεπε να εκτιμηθεί λαμβάνοντας υπόψη ότι, λόγω της μοναδικής και αναντικατάστατης φύσης των πολιτιστικών αντικειμένων, τα Κράτη απολάμβαναν ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας όσον αφορά ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η εντολή κατάσχεσης βασιζόταν νομικά στο εθνικό δίκαιο, συγκεκριμένα στο άρθρο 174 παρ. 3 του υπ' αριθμ. 42/2004 Νομοθετικού Διατάγματος. Η βάση αυτή ήταν επαρκώς σαφής, προβλέψιμη και

συμβατή με το κράτος δικαίου και, συνεπώς, σύμφωνη με την αρχή της νομιμότητας κατά την έννοια του άρθρου 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου. Στο πλαίσιο αυτό και στον βαθμό που το Ίδρυμα παραπονέθηκε για την απουσία χρονικής προθεσμίας (παραγραφής) για την έκδοση της εν λόγω απόφασης, το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η απουσία τέτοιας προθεσμίας για ενέργειες που αποσκοπούν στην ανάκτηση κλεμμένων ή παράνομα εξαχθέντων πολιτιστικών αντικειμένων αποτελεί χαρακτηριστικό αρκετών χωρών, συμπεριλαμβανομένων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, και ότι οι αρχές έπρεπε να έχουν σημαντική ευχέρεια στον τομέα αυτόν. Η έλλειψη χρονικής προθεσμίας δεν ήταν παράγοντας που, από μόνος του, θα μπορούσε αυτόματα να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η εν λόγω παρέμβαση ήταν απρόβλεπτη ή αυθαίρετη και, συνεπώς, ασυμβίβαστη με την αρχή της νομιμότητας κατά την έννοια του άρθρου 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου.

Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι η προστασία της πολιτιστικής και καλλιτεχνικής κληρονομιάς μιας χώρας αποτελεί νόμιμο σκοπό για τους σκοπούς της Σύμβασης. Η νομιμότητα αυτού του σκοπού επιβεβαιώθηκε περαιτέρω από τις μεταγενέστερες εξελίξεις στο διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο: διάφορα διεθνή κείμενα υπογραμμίζουν τη σημασία της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών από παράνομη εξαγωγή, όπως η Σύμβαση της UNESCO του 1970 για την απαγόρευση και πρόληψη της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης ιδιοκτησίας πολιτιστικής κληρονομιάς, η Σύμβαση UNIDROIT του 1995 για τα κλεμμένα ή παράνομα εξαχθέντα πολιτιστικά αντικείμενα, καθώς και στο πλαίσιο της ΕΕ η Οδηγία 2014/60/ΕΕ για την επιστροφή πολιτιστικών αντικειμένων που απομακρύνθηκαν παράνομα από το έδαφος κράτους μέλους και ο Κανονισμός 116/2009/ΕΚ για την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών. Όσον αφορά την προστασία που παρέχεται από τη Σύμβαση, το Δικαστήριο θεώρησε ότι δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η νομιμότητα, σύμφωνα με τη Σύμβαση, μέτρων που αποσκοπούν στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από παράνομη εξαγωγή από τη χώρα προέλευσης ή στην εξασφάλιση της ανάκτησης και επιστροφής της σε αυτήν – και στις δύο περιπτώσεις με στόχο τη διευκόλυνση της ευρύτερης δυνατής πρόσβασης του κοινού σε έργα τέχνης.

Τα επίμαχα ζητήματα είχαν συζητηθεί εκτενώς στις εθνικές διαδικασίες, κατά τις οποίες τα επιχειρήματα του προσφεύγοντος Ιδρύματος εξετάστηκαν δεόντως. Λαμβάνοντας υπόψη το αιτιολογικό της απόφασης του Ακυρωτικού Δικαστηρίου, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι εθνικές αρχές είχαν εύλογα αποδείξει ότι το άγαλμα αποτελούσε μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ιταλίας και ότι ανήκε στο Κράτος κατά την έκδοση της απόφασης κατάσχεσης. Τα εν λόγω συμπεράσματα δεν ήταν προφανώς εσφαλμένα ή αυθαίρετα. Επιπλέον, οι εθνικές αρχές είχαν εύλογα υποστηρίξει ότι, σε κάθε περίπτωση, το μέτρο αποσκοπούσε στην επαναφορά του ελέγχου επί ενός αντικειμένου πολιτιστικού ενδιαφέροντος, το οποίο είχε μεταφερθεί στην ενδοχώρα χωρίς να τηρηθούν οι σχετικές υποχρεώσεις αναφοράς και το οποίο είχε στη συνέχεια εξαχθεί χωρίς την απαραίτητη άδεια και χωρίς την πληρωμή των αντίστοιχων τελωνειακών δασμών, ανεξάρτητα από το εάν ανήκε στο Κράτος. Το Δικαστήριο σημείωσε επίσης ότι οι αρχές που εφαρμόστηκαν από το Ακυρωτικό Δικαστήριο σχετικά με την επιβολή κατάσχεσης σε περίπτωση παράνομης εξαγωγής επιβεβαιώθηκαν από τις εξελίξεις στο διεθνές νομικό πλαίσιο.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και τη μεγάλη διακριτική ευχέρεια του Κράτους στον τομέα αυτό, το Δικαστήριο έκρινε ότι η επίμαχη διάταξη εκδόθηκε «για το δημόσιο ή γενικό συμφέρον», κατά την έννοια του άρθρου 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης, με σκοπό την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ιταλίας.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι η φύση της συναλλαγής – η αγορά ενός πολιτιστικού αντικειμένου – δικαιολογούσε την εφαρμογή υψηλών προτύπων επιμέλειας εκ μέρους του Ιδρύματος. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο είχε αποφανθεί στην υπόθεση *Belova κατά Ρωσίας*³¹ ότι, όποιος αποκτά περιουσία, θα πρέπει να ερευνά προσεκτικά την προέλευσή της, ώστε να αποφεύγει πιθανές αξιώσεις κατάσχεσης. Στην παρούσα υπόθεση, τα εθνικά δικαστήρια, μετά από την εξέταση των διαθέσιμων αποδεικτικών στοιχείων και την αξιολόγηση των επιχειρημάτων του Ιδρύματος, είχαν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι με την αγορά του αγάλματος χωρίς καμία απόδειξη νόμιμης προέλευσής του, παρά τη γνώση της ύπαρξης τουλάχιστον ορισμένων αμφιβολιών ως προς αυτό και με πλήρη γνώση των διεκδικήσεων των ιταλικών αρχών επ' αυτού, το Ίδρυμα είχε παραβλέψει τις απαιτήσεις του νόμου,

³¹. Προσφυγή No 33955/08, απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2020, παρ. 37.

τουλάχιστον από αμέλεια, αν όχι με κακή πίστη. Η εκτίμηση των εθνικών δικαστηρίων δεν ήταν αυθαίρετη ή προδήλως παράλογη.

Στις περιστάσεις της υπόθεσης, εξαιτίας της φύσης της συναλλαγής, οι εκπρόσωποι του προσφεύγοντος Ιδρύματος είχαν σαφή υποχρέωση να λάβουν όλα τα εύλογα μέτρα για να ερευνήσουν τη νόμιμη προέλευση του αγάλματος πριν από την αγορά του. Όμως, δεν το έκαναν. Επιπλέον, δεδομένου ότι το Ίδρυμα γνώριζε την απουσία, βάσει του σχετικού εθνικού δικαίου, χρονικής προθεσμίας για την έκδοση απόφασης κατάσχεσης με σκοπό την ανάκτηση παράνομα εξαχθέντων πολιτιστικών αντικειμένων, δεν μπορούσε να υποστηριχθεί ότι είχε αναπτύξει νόμιμη προσδοκία ότι θα διατηρούσε το άγαλμα, δεδομένου ότι αρκετές κρατικές αρχές εργάζονταν συνεχώς με σκοπό την ανάκτησή του. Επίσης, δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι είχε αναπτυχθεί νόμιμη προσδοκία εκ μέρους του Ιδρύματος για πιθανή αποζημίωση.

Συμπερασματικά, το προσφεύγον Ίδρυμα δεν είχε ενεργήσει με την απαιτούμενη επιμέλεια κατά την αγορά του αγάλματος.

Όσον αφορά τη συμπεριφορά των εθνικών αρχών, δεν μπορούσε να υποστηριχθεί ότι εγείρει αμφιβολίες ως προς την πρόθεσή τους να ανακτήσουν το άγαλμα ως μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ιταλίας και λόγω της μη πληρωμής των τελωνειακών δασμών εξαγωγής. Παρόλο που είχαν προβεί σε διάφορες ενέργειες με στόχο την ανάκτηση του αγάλματος, δεν είχαν πάντα ακολουθήσει επιμελώς τη σχετική διαδικασία και, ως εκ τούτου, μπορούσε να τους αποδοθεί κάποια αμέλεια. Ωστόσο, σε αντίθεση με την υπόθεση *Beyeler κατά Ιταλίας*³², στην οποία το σχετικό πολιτιστικό αντικείμενο ανήκε νόμιμα σε ιδιώτη, η αμέλεια των εθνικών αρχών στην παρούσα περίπτωση δεν είχε οδηγήσει σε κάποιον άδικο πλουτισμό από μέρους τους, καθώς είχαν εύλογα αποδείξει ότι το άγαλμα αποτελούσε μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ιταλίας. Επιπλέον, στην παρούσα περίπτωση, τα περιστασιακά λάθη που διέπραξαν οι εθνικές αρχές δεν προέκυψαν σε μια κατάσταση κατά την οποία δεν μπορούσε να αποδοθεί υπαιτιότητα ή αμέλεια σε έναν αιτούντα που ενεργούσε με καλή πίστη, αλλά μάλλον διαπράχθηκαν ως μέρος της αντίδρασης στη συμπεριφορά του προσφεύγοντος Ιδρύματος, η οποία κρίθηκε από τις εθνικές δικαστικές αρχές ότι ήταν τουλάχιστον αμελής, αν όχι κακόβουλη.

Περαιτέρω, το γεγονός ότι οι ιταλικές αρχές δεν είχαν επιτύχει στις προσπάθειές τους να ανακτήσουν το άγαλμα δεν μπορούσε να τους καταλογιστεί. Πράγματι, είχαν λειτουργήσει σε νομικό κενό, καθώς δεν υπήρχαν δεσμευτικά διεθνή νομικά μέσα σε ισχύ κατά τον χρόνο που το άγαλμα είχε εξαχθεί και αγοραστεί από το Ίδρυμα, τα οποία θα τους επέτρεπαν να το ανακτήσουν ή, τουλάχιστον, να εξασφαλίσουν την πλήρη συνεργασία των ξένων εθνικών αρχών. Αντίθετα, το Δικαστήριο τόνισε ότι, σήμερα, σε ένα παρόμοιο σενάριο, οι εθνικές αρχές θα ήταν υποχρεωμένες να συμμορφώνονται αυστηρά με τις προθεσμίες και τις διαδικασίες που ορίζονται στη Σύμβαση UNIDROIT του 1995 καθώς και με τις εθνικές διατάξεις που εφαρμόζουν την Οδηγία 2014/60/ΕΕ, στις περιπτώσεις όπου αυτές είναι εφαρμοστέες.

Συνολικά, λαμβάνοντας υπόψη το μεγάλο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας του Κράτους ως προς το τι είναι «σύμφωνο με το γενικό συμφέρον», ιδίως σε ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς, την ισχυρή συναίνεση στο διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο σχετικά με την ανάγκη προστασίας των πολιτιστικών αντικειμένων από παράνομη εξαγωγή και επιστροφής τους στη χώρα προέλευσης, την αμελή συμπεριφορά του Ιδρύματος, καθώς και το εξαιρετικό νομικό κενό στο οποίο είχαν βρεθεί οι εθνικές αρχές στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι αρχές δεν είχαν υπερβεί το περιθώριο διακριτικής ευχέρειάς τους.

Μη παραβίαση άρθρου 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου.

³². Προσφυγή Νο 33202/96, απόφαση της 5ης Ιανουαρίου 2000 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης.

Άρθρο 2 Τετάρτου Πρωτοκόλλου – Ελευθερία μετακίνησης

Υπόθεση *Domenjoud κατά Γαλλίας* (Προσφυγές Nos 34749/16 και 79607/17), απόφαση της 16ης Μαΐου 2024

κατ' οίκον περιορισμός ακτιβιστών – κατάσταση έκτακτης ανάγκης – διάσκεψη για το περιβάλλον

Μετά από τις τρομοκρατικές επιθέσεις ισλαμιστών στην περιοχή του Παρισιού, τη νύχτα της 13ης προς 14η Νοεμβρίου 2015, κηρύχθηκε κατάσταση έκτακτης ανάγκης σύμφωνα με τον Νόμο της 3ης Απριλίου 1955. Η κατάσταση έκτακτης ανάγκης παρατάθηκε έξι φορές πριν τερματιστεί την 1η Νοεμβρίου 2017. Στις 24 Νοεμβρίου 2015, η Γαλλία ενημέρωσε το Συμβούλιο της Ευρώπης ότι ασκούσε το δικαίωμά της για παρέκκλιση από τη Σύμβαση, όπως προβλέπεται στο άρθρο 15.

Η 21η Διάσκεψη των Μερών της Σύμβασης-Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (COP21) διεξήχθη στο Le Bourget και στο Παρίσι, από τις 30 Νοεμβρίου έως τις 12 Δεκεμβρίου 2015. Ελήφθησαν προληπτικά μέτρα για να διασφαλιστεί η ασφάλεια της συνόδου, στην οποία θα συμμετείχαν πολλοί αρχηγοί κρατών. Οι προσφεύγοντες, δύο αδέρφια, τέθηκαν σε κατ' οίκον περιορισμό από τις 26 Νοεμβρίου έως τις 12 Δεκεμβρίου 2015 με εντολή του Υπουργού Εσωτερικών, βάσει του άρθρου 6 του Νόμου της 3ης Απριλίου 1955. Για αυτές τις δεκαέξι ημέρες, τους επιβλήθηκε να παραμείνουν εντός των τοπικών τους δήμων, να μην εγκαταλείπουν τις οικίες τους από τις 8 μ.μ. έως τις 6 π.μ. και να παρουσιάζονται τρεις φορές την ημέρα σε αστυνομικό τμήμα. Σε αντίθετη περίπτωση, θα οδηγούνταν στη φυλακή. Ο Υπουργός Εσωτερικών πρόβαλε ως αιτιολογία για την απόφασή του την ανάγκη διασφάλισης της ασφάλειας κατά τη διάρκεια της συνόδου COP21, στο πλαίσιο σοβαρής τρομοκρατικής απειλής και βίαιων περιστατικών από ακτιβιστές του «μαύρου μπλοκ» σε άλλες σημαντικές εκδηλώσεις σε γειτονικές χώρες το 2015. Η απόφαση βασίστηκε σε πληροφορίες των υπηρεσιών πληροφοριών, σύμφωνα με τις οποίες ακτιβιστές προετοίμαζαν βίαιες διαμαρτυρίες γύρω από τη σύνοδο, ενώ υπήρχε η πιθανότητα οι δύο προσφεύγοντες να συμμετάσχουν σε αυτές.

Οι προσφεύγοντες υπέβαλαν διάφορες προσφυγές κατά των μέτρων στα διοικητικά δικαστήρια, χωρίς επιτυχία. Στις παρατηρήσεις του για τις διαδικασίες αυτές, ο Υπουργός Εσωτερικών παρουσίασε «λευκές σημειώσεις» (*notes blanches*). Αυτά τα ανυπόγραφα και ενίοτε αχρονολόγητα έγγραφα, στα οποία είχαν διαγραφεί οποιαδήποτε στοιχεία θα μπορούσαν να ταυτοποιήσουν τους συγγραφείς ή τις πηγές, συντάσσονταν και χρησιμοποιούνταν από τις υπηρεσίες πληροφοριών για την παροχή πληροφοριών σε άλλες αρχές.

Το Δικαστήριο επισήμανε ότι στο παρελθόν είχε κληθεί να αποφανθεί για μέτρα που λήφθηκαν σύμφωνα με το άρθρο 6 του Νόμου της 3ης Απριλίου 1955 και είχε καταλήξει ότι συνιστούσαν περιορισμό της ελευθερίας³³.

Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο θεώρησε ότι ο κατ' οίκον περιορισμός των προσφευγόντων έπρεπε να θεωρηθεί ως απλός περιορισμός της ελευθερίας, όχι μόνο λόγω της διάρκειας του μέτρου αλλά και των επιπτώσεών του και των ποικίλων μορφών εφαρμογής του. Πιο συγκεκριμένα, οι προσφεύγοντες δεν είχαν στερηθεί τη δυνατότητα να έχουν κοινωνική ζωή και να διατηρούν σχέσεις με τον έξω κόσμο· η απαγόρευση εξόδου από τα σπίτια τους τη νύχτα δεν ήταν τόσο αυστηρή ώστε να χαρακτηριστεί ως «στέρξη της ελευθερίας», καθώς είχαν τη δυνατότητα να ζητήσουν άδεια για προσωρινή έξοδο από τους καθορισμένους δήμους τους.

Απαράδεκτη αναφορικά με το άρθρο 5.

Ο περιορισμός της ελευθερίας κινήσεων που τέθηκε υπό αμφισβήτηση έπρεπε να εξεταστεί από το Δικαστήριο υπό το πρίσμα του άρθρου 2 παρ. 3 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4. Στις υποθέσεις *Pagerie* και *Fanouni*, το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι το άρθρο 6 του Νόμου της 3ης Απριλίου 1955 πληρούσε την απαίτηση της προβλεψιμότητας του νόμου. Ωστόσο, και οι δύο αυτές υποθέσεις αφορούσαν μέτρα για την πρόληψη της τρομοκρατίας, η αιτιολόγηση των οποίων ήταν η ίδια με εκείνη που χρησιμοποιήθηκε για την κήρυξη της κατάστασης έκτακτης ανάγκης στη Γαλλία. Το Δικαστήριο δεν είχε ποτέ αποφανθεί για το ζήτημα που αμφισβητούσαν οι προσφεύγοντες – δηλαδή, το γεγονός ότι το εν λόγω άρθρο, όπως είχε ερμηνευθεί από το Conseil d'État στην παρούσα υπόθεση, μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την

³³. Βλ. ΕΔΔΑ *Pagerie κατά Γαλλίας* (Προσφυγή No 24203/16), απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2023 και ΕΔΔΑ *Fanouni κατά Γαλλίας* (Προσφυγή No 31185/18), απόφαση της 15ης Ιουνίου 2023.

επιβολή κατ' οίκον περιορισμού για λόγους διαφορετικούς από αυτούς που αιτιολογούσαν την κήρυξη της κατάστασης έκτακτης ανάγκης.

Το Δικαστήριο έπρεπε να καθορίσει αν η διακριτική ευχέρεια που είχε δοθεί στον Υπουργό Εσωτερικών για την έκδοση εντολών κατ' οίκον περιορισμού ήταν επαρκώς περιορισμένη και αν οι αποφάσεις του υποβάλλονταν σε κατάλληλο έλεγχο.

Καταρχάς, οι εθνικές αρχές δεν είχαν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τη νομοθεσία σχετικά με την κατάσταση έκτακτης ανάγκης για να περιορίζουν ελευθερίες, εάν τα μέτρα αυτά δεν είχαν καμία σύνδεση με τις περιστάσεις που αιτιολογούσαν την εφαρμογή της· το να πράξουν διαφορετικά θα παραβίαζε την απαίτηση της προβλεψιμότητας του νόμου. Ωστόσο, σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης, οι αρχές αυτές θα μπορούσαν να υποχρεωθούν να κάνουν επιχειρησιακές επιλογές για να ανταποκριθούν στο πλήρες φάσμα των ευθυνών τους. Θα μπορούσε να υπάρξει έμμεση σύνδεση μεταξύ του σκοπού που επιδιώκεται κατά την κήρυξη της κατάστασης έκτακτης ανάγκης και της αιτιολόγησης των μέτρων που λαμβάνονται βάσει αυτής, υπό την προϋπόθεση ότι αυτή η σύνδεση είναι αρκετά ισχυρή ώστε να αποκλείει κάθε πιθανότητα κατάχρησης. Στην παρούσα περίπτωση, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διευκρινίσεις της νομολογίας που παρέχονται από το Conseil d'État και το Συνταγματικό Συμβούλιο σχετικά με τον έλεγχο των διοικητικών δικαστηρίων ήταν τέτοιες ώστε να αποτρέπουν την κατάχρηση της κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Δεύτερον, η εσωτερική νομοθεσία προέβλεπε δικαστικό έλεγχο τόσο της νομιμότητας όσο και της αναλογικότητας των μέτρων που επιβάλλουν κατ' οίκον περιορισμό και λαμβάνονταν στο πλαίσιο μιας κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Ένας τέτοιος έλεγχος μπορούσε να διεξαχθεί σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα μέσω ασφαλιστικών μέτρων για την προσωρινή προστασία μιας θεμελιώδους ελευθερίας (*référé-liberté*).

Υπό αυτές τις συνθήκες, το Δικαστήριο θεώρησε ότι η νομική βάση των επίμαχων μέτρων ήταν προβλέψιμη.

Εξετάζοντας την ανάγκη της απόφασης περιορισμού και την εφαρμογή μέτρων προστασίας κατά της αυθαιρεσίας, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι εντολές κατ' οίκον περιορισμού είχαν κυρίως ως στόχο την αποφυγή συγκρούσεων με την αστυνομία και ζημιών στο πλαίσιο των μέτρων ασφαλείας για μια διεθνή σύνοδο κορυφής. Δεν είχαν άμεση σχέση με τον αγώνα κατά της τρομοκρατίας.

Στον πρώτο προσφεύγοντα παρασχέθηκε δικαστικός έλεγχος όσον αφορά τη νομιμότητα και την αναλογικότητα του επίδικου μέτρου και, ειδικότερα, όσον αφορά το αν ήταν πραγματικός ο κίνδυνος στον οποίο βασίστηκε ο Υπουργός Εσωτερικών. Σε σχέση με το βάρος που αποδόθηκε στις «λευκές σημειώσεις» που προσκόμισε ο Υπουργός, το Δικαστήριο είχε σημειώσει, στις υποθέσεις *Pagerie* και *Fanouni*, ότι η εθνική νομοθεσία προβλέπει τρία σύνολα μέτρων προστασίας σε αυτόν τον τομέα: (i) τα εν λόγω έγγραφα έπρεπε να υποβληθούν σε κατ' αντιμωλία διαδικασία, (ii) τα διοικητικά δικαστήρια είχαν καθήκον να εξετάσουν την ακρίβεια και την επαρκή τεκμηρίωση του περιεχομένου τους, διαπιστώνοντας αν περιείχαν ακριβή και λεπτομερή γεγονότα και αν αυτά τα γεγονότα αμφισβητούνταν σοβαρά ή όχι, και (iii) τα διοικητικά δικαστήρια είχαν ανακριτικές εξουσίες για τη διενέργεια αυτού του ελέγχου. Οι «λευκές σημειώσεις» που προσκομίστηκαν στην παρούσα υπόθεση περιλάμβαναν λεπτομερείς καταγγελίες για τις ενέργειες και τη συμπεριφορά του πρώτου προσφεύγοντα. Δεν ζήτησε από τα εθνικά δικαστήρια να χρησιμοποιήσουν τις ανακριτικές τους εξουσίες· απλά αρνήθηκε τις κατηγορίες ενώπιον του δικάσαντα δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων, χωρίς να προσπαθήσει να αποδείξει την ανακρίβειά τους. Τέλος, δεν υπέβαλε έφεση επί της ουσίας. Συνεπώς, είχαν ληφθεί επαρκή διαδικαστικά μέτρα προστασίας για τον δικαστικό έλεγχο της τοποθέτησης του προσφεύγοντα υπό κατ' οίκον περιορισμό.

Το Δικαστήριο δεν υποτίμησε τη φύση του κινδύνου εναντίον του οποίου οι εθνικές αρχές προσπαθούσαν να παράσχουν προστασία. Είχαν αξιόπιστες πληροφορίες ότι υπήρχε υψηλός κίνδυνος για βίαιες διαταραχές και βανδαλισμούς κατά την COP21.

Το Δικαστήριο θεώρησε ότι οι εθνικές αρχές είχαν εύλογους λόγους να πιστεύουν, με βάση τη συμπεριφορά και το ποινικό μητρώο του πρώτου προσφεύγοντα, ότι υπήρχε σοβαρός κίνδυνος να συμμετάσχει σε βίαιες διαμαρτυρίες κατά τη διάρκεια της COP21. Σχετικά με αυτό, αναφέρθηκε στις «λευκές σημειώσεις» που προσκομίστηκαν στα εθνικά δικαστήρια, οι οποίες ήταν ιδιαίτερα λεπτομερείς. Το Δικαστήριο δεν είχε αντικειμενικά στοιχεία στην παρούσα υπόθεση που να το οδηγούν

στο να υποπτευθεί ότι οι δημόσιες αρχές είχαν κάνει κατάχρηση των εξουσιών τους ή είχαν κρυφές προθέσεις.

Ο κίνδυνος διαταραχής που εντόπισαν οι αρχές ήταν επαρκώς μεγάλος και σοβαρός ώστε να απαιτείται σημαντικός αριθμός αστυνομικών για την ασφάλεια στην COP21. Δεν φαινόταν παράλογο να θεωρηθεί ότι η πίεση στην αστυνομία ήταν τέτοια, ώστε οι αρχές να αντιμετωπίσουν σοβαρή δυσκολία όσον αφορά την υποχρέωσή τους να αποτρέψουν την τρομοκρατία, δεδομένου του μεγάλου αριθμού τοποθεσιών και ατόμων που έπρεπε να προστατευτούν. Εξάλλου, το μέτρο είχε διαταχθεί μόλις λίγες ημέρες μετά τις επιθέσεις της 13ης Νοεμβρίου 2015, σε μια περίοδο που ήταν αδιαμφισβήτητα επείγουσα ανάγκη η προστασία του πληθυσμού και όταν οι μεγάλες συγκεντρώσεις ήταν ιδιαίτερα εκτεθειμένες σε τρομοκρατική απειλή. Υπό αυτές τις ιδιαίτερα συγκεκριμένες συνθήκες, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρχε επαρκής σύνδεση με το πλαίσιο της κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Επιπλέον, το μέτρο είχε διάρκεια σχετικά σύντομη και έληξε ταυτόχρονα με τη σύνοδο κορυφής. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι στηρίχθηκε σε σχετικούς και επαρκείς λόγους και σε συγκεκριμένα στοιχεία της συμπεριφοράς και του ποινικού μητρώου του πρώτου προσφεύγοντα, τα οποία υπέδειξαν σοβαρό κίνδυνο εμπλοκής σε εξαιρετικά βίαιες διαταραχές.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, και ενόψει του περιθωρίου διακριτικής ευχέρειας που παραχωρήθηκε στις εθνικές αρχές, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι το μέτρο κατά του πρώτου προσφεύγοντα δεν ήταν δυσανάλογο σε σχέση με τους σκοπούς που επιδιώκονταν.

Μη παραβίαση άρθρου 2 του Τετάρτου Πρωτοκόλλου αναφορικά με τον πρώτο προσφεύγοντα.

Ούτε οι λόγοι για την προσβληθείσα υπουργική απόφαση ούτε οι «λευκές σημειώσεις», που προσκομίστηκαν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, ανέφεραν ποιες ενέργειες ή ποια συμπεριφορά οδήγησαν τον Υπουργό Εσωτερικών να θεωρήσει ότι ο δεύτερος προσφεύγων ήταν πιθανό να συμμετάσχει σε βίαιες διαδηλώσεις. Ωστόσο, αυτά τα στοιχεία ήταν ό,τι είχαν προσκομίσει οι αρχές ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Μια τέτοια έλλειψη πληροφοριών απαιτούσε ισχυρά αντισταθμιστικά μέτρα προστασίας. Εξετάζοντας τη διαδικασία συνολικά, το Δικαστήριο έκρινε ότι η αποτυχία παροχής επαρκών πληροφοριών στον δεύτερο προσφεύγοντα δεν είχε αντισταθμιστεί επαρκώς, ώστε να διασφαλιστεί η ουσία των διαδικαστικών του δικαιωμάτων.

Επίσης, τίποτα στις «λευκές σημειώσεις» δεν υποδείκνυε ότι ο δεύτερος προσφεύγων ήταν βίαιος ακτιβιστής, ότι είχε συμμετάσχει στο παρελθόν σε βίαιες διαδηλώσεις ή ότι σκόπευε να το πράξει ή να βοηθήσει στην οργάνωσή τους. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το προληπτικό μέτρο του κατ' οίκον περιορισμού που του επιβλήθηκε δεν ήταν αποτέλεσμα εξατομικευμένης και λεπτομερούς αξιολόγησης της συμπεριφοράς ή των ενεργειών του, ικανής να τεκμηριώσει τον κίνδυνο της συμβολής του στις διαταραχές που φοβούνταν οι εθνικές αρχές. Οι ριζοσπαστικές πολιτικές του απόψεις δεν ήταν επαρκείς στην παρούσα υπόθεση για να τεκμηριώσουν έναν τέτοιο κίνδυνο και η συγγένεια με άτομο που πιθανόν να διέπραττε αδικήματα δεν ήταν αρκετή για να δικαιολογήσει ένα προληπτικό μέτρο. Συνεπώς, το μέτρο δεν ήταν «αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία», κατά την έννοια του άρθρου 2 παρ. 3 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξέτασε εάν το μέτρο καλυπτόταν από την παρέκκλιση που είχε κοινοποιηθεί από τη Γαλλία, σύμφωνα με το άρθρο 15.

Η ελευθερία κίνησης δεν περιλαμβάνεται μεταξύ των μη παρεκκλίσιμων δικαιωμάτων. Ως εκ τούτου, το άρθρο 15 εφαρμόζεται. Η απειλή τρομοκρατικής επίθεσης ήταν τόσο σημαντική, ώστε κατά τον κρίσιμο χρόνο συνιστούσε δημόσια έκτακτη ανάγκη που απειλούσε τη ζωή του γαλλικού έθνους. Η εναγόμενη Κυβέρνηση είχε, συνεπώς, ασκήσει δικαιολογημένα το δικαίωμά της παρέκκλισης. Όσον αφορά την εγκυρότητα της γνωστοποίησης παρέκκλισης, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι οι τυπικές απαιτήσεις πληρούνταν στην παρούσα περίπτωση. Όσον αφορά το αν το μέτρο ήταν «απολύτως αναγκαίο», κατά την έννοια του άρθρου 15 παρ. 1, η γαλλική εθνική νομοθεσία την εποχή εκείνη δεν προέβλεπε προληπτικό μέτρο που να περιορίζει την ελευθερία κίνησης ατόμων που μπορεί να αποτελούσαν απειλή για τη δημόσια ασφάλεια και τάξη, εκτός του πλαισίου της κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Δεδομένης της κλίμακας της τρομοκρατικής απειλής και της επείγουσας ανάγκης για την ασφάλεια του πληθυσμού, οι εθνικές αρχές θα μπορούσαν ευλόγως να θεωρήσουν ότι η συνήθης νομοθεσία δεν παρείχε επαρκή μέσα για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση.

Ωστόσο, η εναγόμενη Κυβέρνηση είχε δηλώσει ότι η κατάσταση έκτακτης ανάγκης κηρύχθηκε λόγω της σοβαρότητας της τρομοκρατικής απειλής και «για να αποτραπεί η διάπραξη περαιτέρω τρομοκρατικών επιθέσεων». Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, οι λόγοι αυτοί ήταν καθοριστικής σημασίας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι μόνο μέτρα με επαρκώς ισχυρή σύνδεση με τον σκοπό της παρέκκλισης θα μπορούσαν να καλυφθούν από αυτήν. Αν δεν ίσχυε αυτό, η υποχρέωση παροχής πληροφορίας σύμφωνα με το άρθρο 15 παρ. 3 θα στερείτο ουσίας. Η εναγόμενη Κυβέρνηση δεν απέδειξε πειστικά ότι ο κατ' οίκον περιορισμός του δεύτερου προσφεύγοντα είχε διαταχθεί στο πλαίσιο του αγώνα κατά της τρομοκρατίας ή ότι ήταν απολύτως αναγκαίος λόγω της κατάστασης κατά την έννοια του άρθρου 15 παρ. 1. Συνεπώς, το μέτρο δεν καλυπτόταν από την παρέκκλιση της Γαλλίας.

Παραβίαση άρθρου 2 του Τετάρτου Πρωτοκόλλου αναφορικά με τον δεύτερο προσφεύγοντα.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε στον δεύτερο προσφεύγοντα για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστη το ποσό των 1.500 ευρώ.